

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBCHODNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**SMLOUVA O SPOTŘEBITELSKÉM ÚVĚRU A JEJÍ
ZAJIŠTĚNÍ RUČENÍM**

LUCIE JANEBOVÁ

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Petr Liška, LL.M.

Praha, březen 2012

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. března 2012

Lucie Janebová

Obsah

Úvod.....	1
1. Základní charakteristika úvěrové smlouvy podle obchodního zákoníku.....	3
1.1. Náležitosti smlouvy o úvěru.....	3
1.2. Způsoby zániku úvěrového vztahu.....	6
1.2.1. Splnění	6
1.2.2. Výpověď smlouvy	7
1.2.3. Odstoupení od smlouvy	7
1.3. Rozdíly mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce	8
2. Vývoj právní úpravy spotřebitelského úvěru.....	9
3. Definice základních pojmů	12
3.1. Spotřebitel	12
3.2. Věřitel.....	13
3.3. Zprostředkovatel	14
3.4. Roční procentní sazba nákladů.....	15
4. Charakteristika spotřebitelského úvěru s vymezením věcné působnosti zákona o spotřebitelském úvěru	16
5. Informační povinnost I. – informace uváděné zprostředkovatelem a v reklamě....	20
6. Informační povinnost II. – předmluvní informace	23
7. Posouzení schopnosti spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr.....	28
8. Informační povinnost III. - Smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.....	32
9. Způsoby ukončení smluvního vztahu	35
9.1. Odstoupení od smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr	35
9.2. Výpověď spotřebitelského úvěru	36
9.3. Předčasné splacení spotřebitelského úvěru	37
10. Dozor a správní delikty v oblasti spotřebitelských úvěrů.....	39
11. Zajištění smlouvy o spotřebitelském úvěru ručením	42
11.1. Proč zajištění spotřebitelského úvěru ručením	42
11.2. Proč zajištění spotřebitelského úvěru ručením podle občanského zákoníku	45
11.3. Vznik ručení	50
11.4. Práva a povinnosti z věřitelsko – ručitelského vztahu, tedy jeho obsah	50
11.5. Zánik ručení a vztahy s ním související	51
Závěr	54
Použitá literatura	57
Resumé.....	60
Summary	62
Klíčová slova	64

Úvod

Ve své diplomové práci se budu zabývat, jak je již patrné z jejího názvu, institutem spotřebitelského úvěru a jeho zajištění ručením. Východiskem mi bude nová právní úprava, neboť zákon o spotřebitelském úvěru nabyl účinnosti ke dni 1. 1. 2011. Pokusím se shrnout jeho přínosy, označit jeho nedostatky, poukázat na nově zavedené povinnosti a srovnat je se směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení Směrnice Rady 87/102/EHS¹, na základě které byl zmíněný zákon do českého právního řádu implementován.

V dnešní době je běžnou praxí, že si domácnost požádá o poskytnutí spotřebitelského úvěru na nákup automobilu, vybavení domácnosti či na dovolenou. Nová právní úprava má za cíl posílit ochranu spotřebitele jakožto slabší smluvní strany, a to v mnoha oblastech, jimiž jsou možnost odstoupení od smlouvy do čtrnácti dnů od jejího uzavření, pokud spotřebitel zjistí, že smlouva je pro něj nevýhodná, uvedení maximální výše poplatku za předčasné splacení úvěru či zavedení povinnosti věřitele uvést celkové náklady spotřebitelského úvěru pod sankcí vysoké pokuty při jejím nesplnění.

Ačkoliv zákon o spotřebitelském úvěru obsahuje pouze dvaadvacet ustanovení, mám za to, že jejich řazení by mohlo být na mnoha místech účelnější. Z uvedeného důvodu se v příslušných kapitolách této diplomové práce pokusím navrhnout uspořádání ustanovení tohoto zákona podle mého názoru logičtějšíм způsobem.

Ve své diplomové práci budu klást důraz zejména na osvětlení povinností věřitele. Tou nejvýznamnější je poskytnutí zákonného rozsahu informací, ať již ve fázi představení svého produktu v reklamě nebo v rámci předmluvního jednání se spotřebitelem či ve smlouvě samotné.

Zákon o spotřebitelském úvěru věřiteli dále nově zavedl povinnost posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Smyslem tohoto institutu má být nastavení úvěrového produktu tak, aby vyhovoval oběma smluvním stranám. Podmínky poskytnutí spotřebitelského úvěru se mají dohodnout takovým způsobem, aby spotřebitel byl

¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS, dále v textu jen Směrnice

vzhledem ke své finanční situaci schopen úvěr splácet. Jen v takovém případě bude mít věřitel jistotu návratnosti prostředků poskytnutých spotřebiteli.

Zabývat se budu také problematikou dozoru nad věřiteli a zprostředkovali spotřebitelských úvěrů a správními delikty, které mohou spáchat při nesplnění či porušení svých smluvních povinností, včetně sankcí, které jim za tyto správní delikty mohou být uloženy.

V poslední části své diplomové práce se budu zabývat zajištěním spotřebitelského úvěru ručením, zejména uvedu, proč jsem si vybrala právě tento zajišťovací institut a jakým právním předpisem se bude tento zajišťovací vztah řídit. V závěru této části diplomové práce seznámím jejího čtenáře s právní úpravou ručení samotného a jeho fungování v praxi, zejména se tedy budu zabývat jeho vznikem, obsahem a zánikem.

V této diplomové práci jsem kombinovala různé metody zpracování dané problematiky, neboť vzhledem ke krátké době účinnosti zákona o spotřebitelském úvěru a v důsledku toho zatím absenci judikatury, nelze, vyjma poukázání na nedostatky této právní úpravy, ať již v textu nebo v závěru diplomové práce, toto téma zatím pojmout jiným způsobem.

Ohledně zákona o spotřebitelském úvěru bude možné vést větší a hlubší polemiku až od jeho účinnosti uplyne delší doba a jeho jednotlivými ustanoveními se budou zabývat jak obecné soudy, tak Ústavní soud.

Cílem této diplomové práce tedy je seznámit jejího čtenáře s novou právní úpravou spotřebitelského úvěru, poukázat na její nedostatky, a uvést ji ve spojitosti s pro ni typickým zajišťovacím institutem, ručením, čímž by měl čtenář získat celistvý a jasný přehled dané problematiky.

Jen pro úplnost je nezbytné dodat, že předkládaná diplomová práce je zpracována podle právního stavu ke dni 27. března 2012.

1. Základní charakteristika úvěrové smlouvy podle obchodního zákoníku

Na úvod své diplomové práce bych ráda stručně popsala smluvní typ ve vztahu ke smlouvě o spotřebitelském úvěru základní, a to smlouvu o úvěru, upravenou v ustanoveních § 497 - § 507 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů². Vyjma ustanovení § 497 a § 499, uvedených v ustanovení § 263 odst. 1 obchodního zákoníku, jsou tato ustanovení dispozitivní.

Pojmově je smlouva o úvěru v ustanovení § 497 obchodního zákoníku vymezena tak, že touto smlouvou se věřitel zavazuje na požádání dlužníka poskytnout v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky. Z uvedeného vyplývá, že smlouva o úvěru je smlouvou konsensuální, což znamená, že pro její vznik postačí platná dohoda mezi jejími účastníky a není třeba faktické poskytnutí peněžních prostředků. K tomu může dojít a zpravidla dochází až po uzavření smlouvy o úvěru.

1.1. Náležitosti smlouvy o úvěru

K podstatným náležitostem, které musí být ve smlouvě o úvěru, aby byla platným právním úkonem, obsaženy, náleží:

1. určení smluvních stran (věřitele a dlužníka),
2. určení částky, která má být poskytnuta a jaké měně,
3. závazek věřitele poskytnout určené peněžní prostředky,
4. závazek dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a zaplatit z těchto úroky.

ad 1)

Věřitelem je zpravidla banka³. Obchodní zákoník však umožňuje, aby věřitelem byla i jiná osoba, ať již právnická nebo fyzická. Tato nemusí být ani podnikatelem⁴,

² Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v dalším textu dále jen obchodní zákoník

³ Bankou se podle §1 odst. 1 zák. č. 21/1992, o bankách, ve znění pozdějších předpisů, rozumí akciové společnosti se sídlem v České republice, které přijímají vklady od veřejnosti a poskytují úvěry, a které k výkonu takových činností mají bankovní licenci.

⁴ Podnikatelem se podle ustanovení § 2 odst. 2 obchodního zákoníku rozumí osoba zapsaná v obchodním rejstříku osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění, osoba, která podniká na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů a osoba, která provozuje zemědělskou

neboť smlouvu o úvěru řadí obchodní zákoník ve svém ustanovení § 261 odst. 3 mezi tzv. „absolutní obchody“. Právní vztahy vzniklé na základě smlouvy o úvěru se řídí obchodním zákoníkem bez ohledu na povahu stran takového závazkového vztahu.

Považuji za nutné poukázat na skutečnost, že od okamžiku uzavření smlouvy o úvěru do okamžiku poskytnutí úvěru, je postavení smluvních stran opačné. „Smluvní strana, která se zavázala peněžní prostředky poskytnout (věřitel), je dlužníkem, a strana, která se zavázala peněžní prostředky vrátit a má na základě smlouvy právo úvěr požadovat, má postavení věřitele (dlužník)“⁵.

V některých odborných publikacích se lze setkat i s jiným označením smluvních stran, a to s bankou a klientem⁶. Toto označení není zcela přesné, neboť jak jsem již uvedla výše, poskytovatelem úvěru vždy nemusí být banka.

Ad 2)

Výši úvěru je možno dohodnout jak pevnou částkou, tak sjednáním limitu, který vyjadřuje maximální výši, do které může dlužník úvěr čerpat a věřitel je povinen jej poskytnout.

Ad 3)

Povinnost věřitele peněžní prostředky skutečně poskytnout, je podmíněna tím, že jej o ně dlužník požádá. Musí se tak stát včas a způsobem stanoveným smlouvou. Věřitel poté poskytne dlužníkovi úvěr bez zbytečného odkladu, jinak by se mohl dostat do prodlení. „Poskytnutím úvěru se rozumí buď výplata finančních prostředků dlužníkovi v hotovosti, převodem či vkladem na účet dlužníka nebo převodem na účet třetí osoby, která je věřitelem dlužníka“⁷.

Ad 4)

Obecně platí, že není možné uzavřít bezúročnou smlouvu o úvěru, neboť závazek zaplatit věřiteli úroky patří k pojmovým znakům smlouvy o úvěru.

K této podstatné náležitosti smlouvy o úvěru však nepatří dohoda o výši úroků, ačkoliv většinou (zejména z důvodu určitosti) součástí smlouvy o úvěru bude. Výše

výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu. Pokud dále v textu zmiňuji osobu podnikatele, odkazuji na tuto definici.

⁵ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha. ASPI, a.s., 2006, s. 212

⁶ PLÍVA, S., ELEK, Š., MAREK, K. Bankovní obchody. Praha: ASPI, 2009

⁷ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. , 1154

úroků se tedy řídí buď smlouvou (je-li ve smlouvě stanovena), nebo výší stanovenou zákonem (není-li ve smlouvě stanovena⁸).

Stejně tak pro splatnost úroků bude rozhodující ujednání uvedené ve smlouvě, pakliže takového ujednání není, stanoví obchodní zákoník podpůrně, že úroky jsou splatné spolu se závazkem vrátit použité peněžní prostředky, koncem kalendářního roku, je-li lhůta pro vrácení úvěru delší než rok, nebo v den splatnosti každé splátky, je-li úvěr vrácen ve splátkách⁹.

Povinnost platit úroky z úvěru má dlužník od doby, kdy mu byly peněžní prostředky poskytnuty, a z té částky, která mu byla poskytnuta. Tato povinnost dlužníka trvá až do doby vrácení peněžních prostředků.

Úroky jsou svou povahou úplatou za přenechání peněžních prostředků věřitelem. Naproti tomu úplata za sjednání závazku poskytnout úvěr přichází v úvahu pouze tehdy, je-li věřitelem osoba, u které je poskytování úvěru předmětem jejího podnikání¹⁰. Podmínkou vzniku práva věřitele na úplatu za sjednání závazku poskytnout úvěr však je, aby taková úplata - respektive její zaplacení dlužníkem byla ve smlouvě o úvěru sjednána, a to včetně určení její výše. Uvedené ustanovení je kogentní proto, aby se vyloučila možnost dohody o úplatě za poskytnutí úvěru v případě, kdy poskytování úvěrů není předmětem podnikatelské činnosti věřitele. „Jedná se o jediné donucovací ustanovení v rámci úpravy smlouvy o úvěru, vyjma ustanovení § 497 obchodního zákoníku“¹¹.

Kromě podstatných náležitostí bude smlouva o úvěru zpravidla obsahovat i další náležitosti, označované teorií soukromého práva hmotného jako náležitosti obvyklé. V daném případě jsou jimi lhůta k poskytnutí peněžních prostředků dlužníkovi, účel úvěru, způsob poskytnutí peněžních prostředků, lhůta k jejich vrácení, výše úroků, smluvní pokuta za porušení povinnosti dlužníkem a další. Je-li věřitelem banka, jsou tyto otázky upraveny převážně v obchodních podmínkách věřitele, na něž smlouva o úvěru odkazuje.

⁸ § 502 obchodního zákoníku

⁹ § 503 obchodního zákoníku

¹⁰ § 499 obchodního zákoníku

¹¹ Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha. ASPI, a.s., 2006, s. 212

Pro platné uzavření úvěrové smlouvy není obchodním zákoníkem vyžadováno dodržení písemné formy. Musí však být uzavřena písemně, pokud alespoň jedna ze stran při jednání o uzavření smlouvy projeví vůli, aby smlouva byla uzavřena v písemné formě¹². Zvláštní požadavky však platí pro smlouvy o spotřebitelském úvěru, jak bude popsáno v následujících kapitolách.

Smluvní strany se mohou také dohodnout, že peněžní prostředky budou poskytnuty a/nebo vráceny v jiné než české měně, pokud to není v rozporu s devizovými předpisy. Pokud se smluvní strany nedohodnou jinak, je dlužník povinen vrátit peněžní prostředky v měně, ve které mu byly věřitelem poskytnuty, a v této měně je povinen také platit úroky¹³.

Účel, ke kterému může dlužník peněžní prostředky získané od věřitele, použít, není zákonem nijak omezen. Omezení může vyplynout z úvěrové smlouvy samotné. Při nedodržení účelového určení úvěru, či pokud by se použití k dohodnutému účelu stalo nemožným, by věřitel mohl využít práva od smlouvy odstoupit, žádat o bezodkladné vrácení poskytnutých prostředků i s úroky, popřípadě uplatnit vůči dlužníkovi jiné, ve smlouvě o úvěru dohodnuté sankce.

1.2. Způsoby zániku úvěrového vztahu

Obchodní zákoník rozlišuje několik způsobů zániku úvěrového vztahu. Jsou jimi:

1.2.1. Splnění

Vrácením poskytnutých peněžních prostředků spolu s úroky dlužníkem věřiteli či jiné osobě, pokud právní předpisy spojují zánik závazku splněním této jiné osobě, zaniká úvěrový vztah splněním.

Lhůta k jejich vrácení je většinou stanovena v úvěrové smlouvě, není však její podstatnou náležitostí, jak jsem uvedla výše. Pokud tak stanoveno není, může věřitel požadovat vrácení úvěru kdykoliv a dlužník je povinen v takovém případě poskytnuté peněžní prostředky vrátit ve lhůtě jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení požádán¹⁴.

¹² § 272 odst. 1 obchodního zákoníku

¹³ § 498 obchodního zákoníku

¹⁴ § 504 obchodního zákoníku

Dlužník může úvěr vrátit i před dobou stanovenou ve smlouvě, pokud tak bude smluvně ujednáno. Otázkou pak ale zůstává placení úroků, na které by vznikl nárok, kdyby dlužník vrátil úvěr až v době, která byla sjednána. „Bude věcí posouzení konkrétního případu, zda výkon práva na placení úroků i po vrácení peněžních prostředků nebude posuzován jako odporující zásadám poctivého obchodního styku, a tedy nepoživající právní ochrany či nikoli¹⁵“.

1.2.2. Výpověď smlouvy

Tento způsob zániku úvěrové smlouvy je možná tehdy, pokud úvěr dosud nebyl zcela ani částečně čerpán. Možnost vypovědět smlouvu o úvěru má věřitel i dlužník.

Pokud tak učiní dlužník, je výpověď účinná od okamžiku jejího doručení věřiteli (postačí, pokud se dostane do sféry jeho dispozice¹⁶, což platí i pro odstoupení od smlouvy). Naopak vypovězení smlouvy věřitelem je účinné až ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníkovi.

Obchodní zákoník výslovně neupravuje formu výpovědi. Z formulace uvedené v ustanovení § 500 odst. 2 obchodního zákoníku „...v němž byla výpověď doručena dlužníku“, lze dovodit, že výpověď věřitele by měla mít písemnou formu.

1.2.3. Odstoupení od smlouvy

Obchodní zákoník rozlišuje tři speciální případy odstoupení věřitele, které jsou uvedeny v ustanoveních § 505 - § 507 obchodního zákoníku.

První z nich se použije v situaci, kdy zaniklo nebo se zhoršilo zajištění závazku dlužníka vrátit úvěr. V této oblasti byla zásadní novela obchodního zákoníku provedená zákonem č. 370/2000 Sb., která výslovně stanovila, že odstoupení věřitele od smlouvy o úvěru nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy¹⁷. Zajištění (zástavní právo, ručení a jiné zajišťovací prostředky) se tedy vztahuje nejen na splnění povinnosti dlužníka z úvěrové smlouvy samotné, ale také na splnění povinnosti dlužníka vrátit dlužnou

¹⁵ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 1157

¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.6.2011, sp.zn. 26 Cdo 831/2010, jehož právní věta zní: „Výpověď z nájmu bytu lze mít za doručenou, dostala-li se do sféry dispozice nájemce. Měl-li nájemce bytu objektivně možnost na základě oznámení pošty vyzvednout si uloženou zásilku obsahující výpověď z nájmu bytu a seznámit se s jejím obsahem dříve, než se nevyzvednutá zásilka vrátila zpět, nastaly hmotněprávní účinky výpovědi v okamžiku, kdy nájemce i přes oznámení o uložení zásilky této objektivní možnosti seznámit se s obsahem zásilky nevyužil“.

¹⁷ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 1159

částku s úroky v případě, že věřitel od smlouvy odstoupil. Nutno však dodat, že se jedná o ustanovení dispozitivní.

V ustanovení § 506 obchodního zákoníku je upravena možnost odstoupení od smlouvy při prodlení dlužníka. K odstoupení od smlouvy o úvěru je věřitel oprávněn přistoupit, dostane-li se dlužník do prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo trvá-li jeho prodlení s vrácením jedné splátky po dobu delší než tři měsíce. Poté má věřitel právo požadovat, aby dlužník vrátil celou dlužnou částku včetně úroků.

Poslední případ odstoupení věřitele od úvěrové smlouvy jsem již uvedla výše, když jsem se zabývala problematikou účelového využití úvěru. Ani v tomto případě nemá odstoupení věřitele od smlouvy vliv na zajištění závazků plynoucích z této smlouvy.

Další způsoby zániku smlouvy jsou upraveny i zákonem č. 40/1964, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů¹⁸, v jeho ustanoveních § 570 - § 587.

1.3. Rozdíly mezi smlouvou o úvěru a smlouvou o půjčce

Na závěr této kapitoly považuji za vhodné shrnout základní rozdíly mezi smlouvou o úvěru a jejím protipólem upraveným v ustanoveních § 657 a § 658 občanského zákoníku – smlouvou o půjčce.

Jejich odlišení spočívá v následujícím:

- smlouva o úvěru se řadí, jak jsem již vysvětlila na začátku, mezi tzv. smlouvy konsenzuální, smlouva o půjčce je smlouvou tzv. reálnou, což znamená, že k jejímu uzavření nestačí dohoda o zákonem stanovených náležitostech, ale vyžaduje se, aby došlo i k faktickému poskytnutí dohodnutých prostředků;
- předmětem plnění mohou být u smlouvy o půjčce i jiné věci určené podle druhu, než peněžní prostředky;
- při půjčce se úroky platí jen v případě, že byly dohodnuty, jinak je půjčka bezúročná
- smlouva o úvěru = absolutní obchod, smlouva o půjčce = relativní obchod, uzavřou-li podnikatelé při podnikatelské činnosti.

¹⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v dalším textu dále jen občanský zákoník

2. Vývoj právní úpravy spotřebitelského úvěru

Spotřebitelské úvěry jsou v českém právním řádu novou problematikou, stejně jako ochrana spotřebitele. Její kořeny najdeme v právu evropském, díky kterému se mimo jiné i tato právní oblast promítla rovněž do českého právního řádu.

Spotřebitelská politika se stala tématem pařížského summitu Evropských společenství konaného v roce 1972. Představitelé jednotlivých zemí, kteří se uvedeného summitu účastnili, vyzvali k činnosti v této oblasti. Jejím výsledkem byl Předběžný program Evropských hospodářských společenství o ochraně spotřebitele a informační politice představený v roce 1975 Evropskou komisí. Tento dokument shrnul pět základních práv spotřebitelů. Každý spotřebitel má podle něho právo na ochranu zdraví a bezpečnosti, ochranu ekonomických zájmů, náhradu škody, informace a vzdělávání a zastoupení. V programu dále zaznělo, že spotřebitelská politika má průřezový charakter a uvedené cíle byly postupně začleňovány do zvláštních politik Společenství (například do hospodářské politiky, společné zemědělské politiky, politiky životního prostředí, energetické a dopravní politiky, a dalších).

Přesněji je spotřebitelská politika definována v Jednotném evropském aktu z roku 1986, v němž je definován samotný pojem spotřebitel.

„První samostatnou hlavu o ochraně spotřebitele bychom našli v Maastrichtské smlouvě a dále ve smlouvě Amsterodamské, kde je stanoveno, že pro podporu zájmů spotřebitelů a k zajištění vysoké úrovně ochrany spotřebitele přispívá Evropské společenství“¹⁹.

Důležitý průlom v oblasti propojení českého právního řádu s legislativou evropskou nastal s adaptací tří směrnic v oblasti spotřebitelských úvěrů, které jsou v této oblasti právní úpravy zásadní, a to konkrétně směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5.4.1993 o nekalých podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20.12.1985 o ochraně spotřebitele při smlouvách sjednávaných mimo obchodní provozovnu a směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC ze dne 20.5.1997 o ochraně spotřebitele z hlediska smluv sjednávaných na dálku.

¹⁹ Dohnal, J.: Spotřebitelský úvěr, Praha: Leges, 2011, s. 15

Neméně významná je i směrnice Rady č. 87/102/EHS ze 22.12.1986 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkající se spotřebitelských úvěrů, jejíž znění bylo později převzato do zákona č. 321/2001 Sb. o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů.

V současné době je ochrana spotřebitele na základě Lisabonské smlouvy zařazena do sdílených pravomocí Evropské unie a je zajištěna její vysoká úroveň.

Pokud bychom studovali základy ochrany spotřebitele v českém právním řádu, bylo by nutné vrátit se až do 16. století, kdy existoval takzvaný institut poctivosti hostinských, který stanovil, že purkmistr a rada každého města dohlédli a zajistili, aby hospodáři, kteří měli hosty „v slušnosti od lidí za jídla, pití i obroky brali a lidi nepřetahovali. A jakož v některých hospodách se to děje, že na menší míru prodávají, nežli sami kupují“²⁰.

V novodobém českém právním řádu bychom základ právní úpravy spotřebitelského práva našli v zákoně č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů. Příkladem je ustanovení § 24, kde je definován správní delikt porušování zákazu používání nekalých obchodních praktik.

Na konci 90. let minulého století byl přijat zákon č. 321/2001 Sb. o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, který pozbyl účinnosti k 1. 1. 2011, kdy nabyl účinnosti zákon č. 145/2010 Sb., o smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, ve znění pozdějších předpisů²¹, jehož problematika je předmětem této diplomové práce.

Tento zákon znamenal značný průlom v definování spotřebitele, když jej nově definuje jako fyzickou osobu, která nejedná v rámci své obchodní nebo podnikatelské činnosti. „Občanský zákoník totiž v tehdy platném znění definoval spotřebitele pouze jako osobu, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti“²². Občanský zákoník tedy při definici spotřebitele nerozlišoval, zda se jedná o fyzickou či právnickou osobu. K harmonizaci pojetí tohoto pojmu došlo zákonem č. 155/2010 Sb., kterým se mění některé zákony ke zkvalitnění

²⁰ Dohnal, J.: Spotřebitelský úvěr, Praha: Leges, 2011, s. 11

²¹ Zákon č. 145/2010 Sb., o smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, ve znění pozdějších předpisů, dále v textu jen zákon o spotřebitelském úvěru. Jestliže v textu uvádím § bez označení zákona nebo jen označení zákon, jedná se o ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru

²² Dohnal, J.: Spotřebitelský úvěr, Praha: Leges, 2011, s. 20

jejich aplikace. Ten již možnost existence spotřebitele jakožto právnické osoby nepřipouští.

Od 1.1.2011 je účinný zákon o spotřebitelském úvěru, který nahradil již nedostatečnou právní úpravu, která byla snadno a často obcházena. Nově je tak zakotven taxativní výčet informací, které je věřitel, případně zprostředkovatel, povinen poskytnout spotřebiteli, přičemž novinkou je také povinnost věřitele posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Všem těmto změnám se budu podrobněji věnovat v příslušných kapitolách.

3. Definice základních pojmů

Zákon o spotřebitelském úvěru obsahuje některé pojmy, které jsou pro řešenou problematiku základní a jež je třeba dle mého názoru definovat na úvod, neboť jsou používány při řešení každé problematiky vztahující se ke spotřebitelskému úvěru. Zákon o spotřebitelském úvěru tak nečiní, když tyto pojmy definuje až ve svém ustanovení § 3. Já si pro účely své diplomové práce dovoluji vyměnit pořadí druhého a třetího paragrafu zákona a nejprve bych se zabývala výkladem těchto základních pojmů:

3.1. *Spotřebitel*

V českém právním řádu se definice spotřebitele objevuje hned několikrát. Najdeme ji v § 3 písm. a) zákona o spotřebitelském úvěru, který stanoví, že spotřebitelem rozumí fyzická osoba jednající mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo samostatného výkonu svého povolání. Takřka stejně definuje spotřebitele i občanský zákoník, který stanoví, že spotřebitelem je fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání²³. Rovněž směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS, definuje ve svém čl. 3 odst. a) spotřebitele jako fyzickou osobu, která při operacích, na něž se vztahuje tato Směrnice, jedná za účelem nesouvisejícím s její živností, podnikáním nebo povoláním.

Spotřebitel jakožto „slabší“ smluvní strana má v zákonech upravujících tuto problematiku, a zejména v zákoně o spotřebitelském úvěru, zajištěn širší rámec ochrany, proto je z důvodu zachování rovnosti subjektů (s přihlédnutím k širší ochraně) omezena jeho činnost v těchto vztazích o činnost podnikatelskou. Zákonodárce totiž subjekty vyvíjející podnikatelskou činnost vnímá jako osoby ekonomicky silnější a profesionály, kteří se obchodováním a činnostmi s ním souvisejícími zabývají soustavně, proto se definice pojmu spotřebitele zužuje, aby mu zároveň mohla být poskytnuta rozsáhlejší ochrana.

Jinou obchodní činností se pak bude rozumět činnost jiná než obchodní, například výrobní.

²³ Ustanovení § 52 odst. 3 občanského zákoníku

3.2. *Věřitel*

Pokud jde o osobu vystupující ve spotřebitelských vztazích v pozici věřitele, není už zákon o spotřebitelském úvěru s občanským zákoníkem v její definici totožný. Občanský zákoník tuto osobu nazývá dodavatelem²⁴ a zákon o spotřebitelském úvěru věřitelem, kterým rozumí osobu nabízející nebo poskytující spotřebitelský úvěr v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání. Pojmy uvedené v této definici jsou totožné s pojmy uvedenými v definici spotřebitele, proto lze na tomto místě na pasáž, jež je vykládá, nyní odkázat. Stejně tomu je, pokud jde o pojem dodavatele, kdy až na výjimku jsou pojmy v definici odpovídající totožné s pojmy uvedenými v definici spotřebitele. I zde tak lze odkázat na výklad podaný shora.

Výše uvedenou definici věřitele najdeme v ustanovení § 3 písm. b) zákona o spotřebitelském úvěru. Tato definice, pokud bychom ji měli srovnávat s definicemi věřitele obsaženými v jiných právních předpisech, je specifická ve dvou směrech – v jednom je užší a ve druhém širší. Oproti vymezení věřitele podle smlouvy o úvěru je tato definice širší, neboť na rozdíl od úpravy v obchodním zákoníku, nezávisí na typu smlouvy (viz níže), ve které se sjednává spotřebitelský úvěr. Zároveň ve vztahu k úpravě dle občanského zákoníku je vymezení užší, neboť v pojetí občanského zákoníku je věřitel chápán jako protiklad dlužníka, kterému vzniká právo na plnění.

Pro úplnost musím komparovat pojem věřitele také se Směrnicí, která chápe věřitele jako fyzickou nebo právnickou osobu, která v rámci své živnosti, podnikání nebo povolání poskytuje nebo slibuje poskytnout úvěr²⁵. Na rozdíl od spotřebitele, věřitelem dle Směrnice může být i právnická osoba. Tuto přesnější definici zákon o spotřebitelském úvěru neobsahuje, nicméně vymezení činnosti věřitele česká právní úprava převzala, čímž vyhověla požadavkům na implementaci Směrnice do českého právního řádu. Mám za to, že věřitelem může být tedy fyzická i právnická osoba, když tento svůj závěr činím zejména na základě těchto dvou skutečností. Předně je nutno vyjít z gramatického výkladu příslušných ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru, který ve svém ustanovení § 3 písm. a) v definici spotřebitele výslovně uvádí pojem „fyzická osoba“, přičemž v ustanovení § 3 písm. b) definuje věřitele pouze jako „osobu“ (stejně jako v ustanovení § 3 písm. c) zákona o spotřebitelském úvěru, který definuje

²⁴ § 52 odst. 2 občanského zákoníku

²⁵ Čl. 3 písm. b) Směrnice

zprostředkovatele – vizte níže). Bylo-li by tedy záměrem zákonodárce, aby věřitelem mohla být pouze osoba fyzická, pak by to uvedl v textu zákona, stejně jako u definice spotřebitele. Druhým argumentem je dle mého názoru nutnost použití eurokonformního výkladu zákona o spotřebitelském úvěru, při jehož použití nelze právnickou osobu jako věřitele vyloučit.

3.3. Zprostředkovatel

Zprostředkovatel je definován jako osoba, která není věřitelem a která v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání za odměnu nabízí spotřebiteli možnost uzavřít smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, s věřitelem, nebo mu pomáhá tuto smlouvu uzavřít, nebo ji jménem věřitele uzavírá.²⁶

Pro postavení zprostředkovatele v rámci působnosti zákona o spotřebitelském úvěru není rozhodné, zda tato osoba jedná na základě smlouvy zprostředkovatelské, mandátní, komisionářské či o obchodním zastoupení, pokud splňuje podmínky obsažené v citované definici zprostředkovatele, tedy pokud tak činí v rámci své podnikatelské činnosti či samostatného výkonu povolání a za odměnu. Zákon neuvádí, zda zprostředkovatelem rozumí fyzickou nebo právnickou osobu, když se omezuje, stejně jako v definici věřitele, na pojem osoba.

Podle dikce Směrnice se může jednat jak o fyzickou, tak právnickou osobu, přičemž jako ve vymezení věřitele, i u zprostředkovatele je pojetí širší, neboť se vztahuje i na osoby, které pomáhají spotřebitelům v souvislosti s uzavřením úvěrové smlouvy prováděním jiných přípravných prací, než předkládáním a nabízením úvěrových smluv.

Mám za to, že zprostředkovatelem může být podle české právní úpravy jak fyzická, tak i právnická osoba. Tento závěr je podpořen dvěma argumenty (gramatický výklad ustanovení § 3 písm. a) a ustanovení § 3 písm. c) zákona o spotřebitelském úvěru a eurokonformní výklad zákona o spotřebitelském úvěru), které jsou blíže rozpracovány výše, u řešení totožné problematiky ohledně věřitele. Z uvedeného důvodu si dovoluji odkázat na příslušnou část textu ohledně věřitele.

²⁶ § 3 písm. c) zákona o spotřebitelském úvěru

3.4. Roční procentní sazba nákladů

Roční procentní sazba nákladů na spotřebitelský úvěr²⁷ se rovná hodnotě všech nákladů spotřebitele sjednaných mezi věřitelem a spotřebitelem ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr. Počítá se na roční bázi a jejím smyslem je umožnění jednotného způsobu porovnání ceny spotřebitelských úvěrů. U pojmu „všechny náklady“ obsaženého v ustanovení § 10 odst. 1 zákona, je třeba vycházet z definice celkových nákladů spotřebitelského úvěru²⁸. Těmi se rozumí veškeré náklady spotřebitele, včetně úroků, daní, provizí a veškerých dalších poplatků, které spotřebitel musí zaplatit v souvislosti se spotřebitelským úvěrem a které jsou věřiteli známy.

Zákon nijak neomezuje výši RPSN, jediným omezením bude ustanovení § 39 občanského zákoníku, podle kterého je neplatný právní úkon, který se příčí dobrým mravům.

Výpočet se provádí na základě vzorce, který je uveden v příloze č. 5 zákona. Tento výpočet je založen na předpokladu, že spotřebitelský úvěr bude trvat po dohodnutou dobu a že věřitel a spotřebitel splní řádně a včas své povinnosti.²⁹

²⁷ dále také RPSN

²⁸ § 3 písm. e) zákona o spotřebitelském úvěru

²⁹ § 10 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru

4. Charakteristika spotřebitelského úvěru s vymezením věcné působnosti zákona o spotřebitelském úvěru

Na úvod této kapitoly považuji za důležité nejprve vysvětlit běžně, a to jak laickou, tak odbornou veřejností, používaný pojem spotřebitelský úvěr. Již ze samotného pojmenování plyne, že se nejedná o samostatný smluvní typ. Správné označení však zní „smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr“, který se však v praxi zkracuje na výše uvedený pojem „spotřebitelský úvěr“. Tuto zkratku si ve své diplomové práci dovolím používat i já.

Zákon o spotřebitelském úvěru zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství, konkrétně se jedná o Směrnici. Tato skutečnost je uvedena v ustanovení § 1 zákona o spotřebitelském úvěru. Jedná je o transpoziční odkaz, jehož absence by znamenala, že Směrnice nebyla dostatečně, respektive správně implementována. Uvedené plyne z čl. 27 odst. 1 Směrnice, který stanoví že: „Předpisy přijaté členskými státy musí obsahovat odkaz na tuto směrnici nebo musí být takový odkaz učiněn při jejich úředním vyhlášení. Způsob odkazu si stanoví členské státy“. Povinnost uvést transpoziční odkaz je zakotvena zejména z důvodu orientace spotřebitele v národním právu implementujícím právo Evropské unie a umožňuje mu tak ověřit si, zda mu národní právní úprava poskytuje stejnou míru ochrany jako právo unijní.

Spotřebitelský úvěr je kategorií průřezovou, když přímo z ustanovení § 1 zákona o spotřebitelském úvěru plyne, že úprava některých práv a povinností, obsažených v tomto zákoně, se bude aplikovat na smlouvy o půjčce, smlouvy o úvěru, inominátní kontrakty, které souvisejí s odloženou platbou, či finanční služby poskytované nebo přislíbené spotřebiteli věřitelem nebo zprostředkovatelem. V neposlední řadě se režimem spotřebitelských úvěrů řídí i smlouvy leasingové.

Uvedená definice spotřebitelského úvěru je definicí pozitivní, neboť se jedná o výčet právních vztahů, na které se zákon o spotřebitelském úvěru vztahuje.

V ustanovení § 2 následuje výčet negativní vymežující půjčky, úvěry či finanční služby, které nadále zůstávají spotřebitelskými úvěry, ale zákon o spotřebitelském úvěru se na ně nevztahuje. Takové věcné vymezení působnosti zákona vyplývá ze Směrnice a je dáno zvláštním charakterem některých právních vztahů nebo existencí jejich

specifické právní úpravy. I přes výše uvedené je okruh právních vztahů, na které se zákon o spotřebitelském úvěru vztahuje, poměrně široký. Rozšíření působnosti je sice plně v souladu se Směrnicí, která umožňuje rozšířit okruh vztahů řídicích se tímto zákonem, přesto je tato skutečnost odbornou veřejností zákonu o spotřebitelském úvěru vytýkána.

Z působnosti zákona o spotřebitelském úvěru jsou tedy dle jeho ustanovení § 2 vyňaty odložené platby, půjčky, úvěry nebo jiné obdobné finanční služby, pokud:

a) jsou poskytnuty pro účely bydlení, kdy pohledávka věřitele je zajištěna zástavním právem k nemovitosti a jejichž účelem je nabytí vlastnictví nemovitosti nebo vypořádání vlastnických práv k nemovitosti, nabytí členství v bytovém družstvu či změna stavby nebo její připojení k veřejným sítím. Dále jsou pak vyloučeny půjčky nebo úvěry sloužící ke splacení, respektive refinancování úvěru nebo půjčky, která financovala některý z výše zmíněných účelů, případně refinancování uvedených úvěrů.

Požadovaný účel bydlení omezuje tyto nemovitosti na byty, bytové či rodinné domy. Spotřebitelský úvěr poskytnutý za účelem koupě garáže tak do věcné působnosti zákona spadat bude.

b) jde o nájemní smlouvy nebo leasingové smlouvy, které po uplynutí určité doby nestanoví právo nebo povinnost převodu vlastnického práva na osobu, která věc po dobu trvání uvedené smlouvy užívala.

c) jsou půjčky nebo úvěry poskytnuté bez úroku nebo jakéhokoli úplaty. Z hlediska ochrany spotřebitele totiž není nutné těmto smlouvám poskytovat zvláštní ochranu, neboť takové znění smlouvy je pro spotřebitele samo o sobě výhodné. Tato úprava je zachována respektive převzata beze změny z předcházející právní úpravy spotřebitelských úvěrů.

d) se jedná o finanční službu sjednanou v podobě průběžného poskytování služby nebo dodávání zboží stejného druhu, za které spotřebitel může platit v průběhu jejich poskytování formou splátek.

e) půjčky nebo úvěry nedosahují celkové hodnoty ve výši 5.000,-Kč nebo přesahují částku ve výši 1,880.000,-Kč. Obcházení tohoto ustanovení zákona o spotřebitelském úvěru tím, že by pro jeden obchodní případ bylo sjednáno více smluv, ve kterých se sjednává mezi týmiž účastníky úvěr na částku nižší než 5.000,-Kč určených ke stejnému či obdobnému účelu, je zamezeno fikcí, která stanoví, že částky z takových smluv

uzavřených v období dvanácti měsíců se sčítají a za smlouvu, ve které je sjednán spotřebitelský úvěr, se považuje ta smlouva, kterou se dosáhne nebo přesáhne částka 5.000,-Kč, a všechny následující smlouvy uzavřené mezi tímž věřitelem a spotřebitelem v období následujících dvanácti měsíců. I v takových smlouvách však musí být zachována totožnost či obdobnost účelu poskytnutých finančních prostředků. Za spotřebitelské smlouvy poskytnuté se stejným účelem se považují i smlouvy, které účel sjednaný nemají. Budou-li uzavřeny dvě a více smluv bez určení konkrétního účelu užití úvěru, vyjadřuje tím věřitel opakovaně svůj souhlas s tím, že spotřebitel může prostředky využít způsobem, který si zvolí sám, a tedy se stále jedná o stejný účel

f) se jedná o tzv. zaměstnanecké úvěry či půjčky, které nabízí zaměstnavatel svým zaměstnancům jako vedlejší činnost, a to v případě, že jsou nabízeny s roční procentní sazbou nákladů nižší, než jsou sazby obvykle nabízené na trhu, a které nejsou obecně nabízeny veřejnosti. Vyloučeny ale nebudou úvěry poskytované vlastním zaměstnancům bankami, neboť v případě bank není poskytování úvěrů jejich vedlejší činností.

g) vzhledem ke specifičnosti činnosti, kterou je provádění operací s investičními nástroji obchodníkem s cennými papíry nebo bankou, je tato oblast upravena zvláštním zákonem³⁰ a proto se na ni zákon o spotřebitelském úvěru nevztahuje.

h) je bezplatně odložena platba již existujícího dluhu, pak se zákon o spotřebitelském úvěru nepoužije ani na bezplatně odloženou platbu stávajícího dluhu. Není naopak rozhodné, zda je tento dluh již splatný, či nikoli.

i) jde o půjčky nebo úvěry, které jsou poskytovány omezenému okruhu osob ve veřejném zájmu na základě jiného právního předpisu bezúročně nebo obdobně jako u písmene f) s úrokovými sazbami nižšími, než jsou sazby na trhu obvyklé. Příkladem jsou návratné finanční výpomoci, například při řešení následků živelních událostí.

j) při poskytnutí finanční služby je věřiteli přenechána movitá věc a nevzniká mu právo na vrácení peněz. Přenecháním movité věci se rozumí přenechání do vlastnictví, tedy převod vlastnického práva (typicky zpětný leasing), nikoli pouze do zástavy. Zákon o spotřebitelském úvěru tím ze své působnosti vyjmul činnost zastaváren, ačkoliv právě v této oblasti se spotřebitel pohybuje v nevýhodných podmínkách.

k) jde o financování, které bylo dohodnuto v rámci smíru uzavřeného před soudem

³⁰ Zákon č. 256/2004 Sb, o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů

nebo jiným příslušným orgánem, tedy i rozhodcem či finančním arbitrem.

Pro úplnost bych doplnila, že v případě chybějící úpravy v zákoně o spotřebitelském úvěru, zejména v oblasti práv a povinností smluvních stran, se podpůrně použije samotná smlouva uzavřená mezi smluvními stranami, případně ustanovení příslušného právního předpisu, které jsou smluvnímu typu nejbližší. V úvahu tak připadá použití příslušných ustanovení občanského či obchodního zákoníku. Úvaze o tom, který předpis se má v této situaci použít, se věnuji v závěru této diplomové práce, proto si na tuto pasáž dovoluji odkázat.

5. Informační povinnost I. – informace uváděné zprostředkovatelem a v reklamě

Prvním krokem směřujícím ke vzniku úvěrového vztahu bude prezentace svého produktu věřitelem tak, aby se o něm spotřebitel dozvěděl a mohl zvážit jeho využití. Věřitel tak může učinit v zásadě dvěma způsoby, jejichž pravidla upravuje zákon o spotřebitelském úvěru v ustanovení § 4, který upravuje informační povinnosti v reklamě, a v ustanovení § 17 upravující informační povinnosti zprostředkovatele v reklamě. Oba tyto způsoby spojuje společný účel, a to řádná informovanost spotřebitele. Nelogicky se mi proto jeví zařazení těchto ustanovení, první z nich na začátku, druhé na konci zákona, ačkoliv je spojuje společný účel a cíl.

Reklamou se i zde ve spotřebitelském právu rozumí reklama, jejíž zákonná definice je obsažena v ustanovení § 1 odst. 2 zákona o regulaci reklamy³¹, tedy se jedná o oznámení, předvedení či jinou prezentaci šířenou zejména komunikačními médii, mající za cíl podporu podnikatelské činnosti, podporu poskytování služeb a propagaci ochranné známky, nestanoví-li zákon o regulaci reklamy jinak. Komunikačními médii se pak rozumí periodický tisk a neperiodické publikace, rozhlasové a televizní vysílání, počítačové sítě, plakáty, letáky a další formy taxativně vymezené v ustanovení § 1 odst. 3 zákona o regulaci reklamy.

Věřitel si může vybrat svoji cílovou skupinu, například místem, kde svůj například plakát s reklamou umístí, případně ve kterém vysílacím čase je reklama vysílána a po jakém či před jakým pořadem.

„Pokud je spotřebitelský úvěr nabízen reklamou, která obsahuje jakýkoli údaj o jeho nákladech, musí tato reklama obsahovat jasným, výstižným a zřetelným způsobem formou příkladu obsahovat informace, které jsou uvedené v příloze č. 1 zákona o spotřebitelském úvěru“³². Těmito informacemi jsou roční procentní sazba nákladů, výpůjční úroková sazba, celková výše spotřebitelského úvěru, výše jednotlivých splátek a celková částka splatná spotřebitelem a doba trvání spotřebitelského úvěru. Pokud však reklama údaj o nákladech úvěru nezmiňuje, není třeba uvádět vyjmenované informace.

³¹ Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, dále v textu jen zákon o regulaci reklamy

³² § 4 zákona o spotřebitelském úvěru

„Tento výčet informací bude odrazovat od použití nákladového ukazatele v reklamě, ačkoliv je nesporné, že právě údaj o nákladech úvěru bude pro spotřebitele atraktivní a bude proto významnou součástí reklam propagujících spotřebitelský úvěr. Přesto však je rozsah informací vyjmenovaných v příloze č. 1 k zákonu poměrně široký, v jejich výčtu, který ale spotřebitel tak jako tak obdrží znovu před uzavřením smlouvy v listinné podobě či na jiném trvalém nosiči dat se naopak může klíčový údaj o RPSN ztratit. Obecně pak hrozí, že všemi podmínkami úvěru v reklamě bude spotřebitel zahlcen tak, že jim nakonec bude věnovat menší pozornost, než zákonodárce zamýšlel“³³.

Věřitelé často pro účely reklamy vytvářejí tzv. reprezentativní příklad konkrétního spotřebitelského úvěru, který slouží k tomu, aby byly uváděné informace o nákladech úvěru dostupné pro převážnou většinu spotřebitelů již z reklamy, na které je tato cílena a aby si mohl každý z nich učinit nezkreslenou představu o nabídce spotřebitelských úvěrů již z takové reklamy.

Druhým typickým způsobem nabízení poskytnutí spotřebitelského úvěru věřitelem je prostřednictvím zprostředkovatele. Jeho definici jsem uvedla v kapitole č. 3, proto bych se nyní zabývala již pouze jeho povinnostmi plynoucí mu podle platné právní úpravy.

Těmi jsou zejména povinnost poskytnout předmluvní informace v rozsahu, v jakém by je měl poskytnout věřitel a povinnost uvést rozsah svých oprávnění a dále musí uvést, zda vykonává zprostředkovatelskou činnost výhradně pro jednoho nebo více věřitelů nebo že tuto činnost nevykonává pro žádného věřitele. Tato informace má význam pro posouzení nabízeného produktu, neboť zprostředkovatel, který nepracuje pro konkrétního věřitele, bude objektivnější. Na druhou stranu zprostředkovatel, který spolupracuje s více věřiteli, bude schopen spotřebiteli poskytnout lepší porovnání jednotlivých produktů daných věřitelů a poskytnout tak spotřebiteli komplexnější informace.

Tyto informace však musí být uvedeny v samostatném dokumentu, neboť je nelze zahrnout do předmluvních informací podle § 5 odst. 1 zákona o spotřebitelském úvěru.

Jako další povinnost zprostředkovatele jsem zmínila prokázání rozsahu jeho oprávnění. Je nutné informovat spotřebitele o tom, zda může daný zprostředkovatel uzavírat samotné smlouvy, posuzovat úvěruschopnost spotřebitele, či přijímat za

³³ Kotásek, J. Reklama na spotřebitelské úvěry v novém zákoně o spotřebitelských úvěrech: Větší (dez)orientace spotřebitele? , Jurisprudence, 2010, č. 7, str. 10

věřitele splátky úvěru.

Další z povinností je uvést informaci o své odměně respektive její výši. Pokud ji má platit spotřebitel, musí být tato odměna dohodnuta v listinné podobě nebo na jiném trvalém nosiči dat před uzavřením smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.

Pro účely výpočtu roční procentní sazby nákladů je zprostředkovatel povinen sdělit výši své odměny i věřiteli. Pokud tuto svoji povinnost poruší, tedy pokud skutečnosti ohledně své odměny nesdělí ať již věřiteli, nebo spotřebiteli, dopouští se správního deliktu sankcionovatelného pokutou až do výše 500.000,-Kč.

6. Informační povinnost II. – předmluvní informace

Informační povinnost je jedním z pilířů evropské spotřebitelské politiky, který ji odlišuje od ostatních závazkových, tedy věřitelsko – dlužnických vztahů. Zákon o spotřebitelském úvěru tento pilíř reflektuje a informační povinnost je jednou ze základních povinností věřitele v úvěrovém vztahu, dle uvedeného zákona. Těžiště stávající právní úpravy spočívá v taxativním výčtu informací, které je věřitel povinen spotřebiteli poskytnout, jak před uzavřením smlouvy, tak těch, které musí být obsaženy ve smlouvě samotné.

Základním cílem této podrobné a pro věřitele přísné právní úpravy je ochrana spotřebitele, který musí mít možnost před uzavřením smlouvy zvážit všechny okolnosti a posoudit i svou finanční situaci, čímž by měl předejít případným negativním dopadům svého zadlužení v podobě exekuce či úpadku. V preambuli Směrnice je uvedeno, že je nutné, aby spotřebitel znal veškeré povinnosti, které mu ze spotřebitelského vztahu s věřitelem vzniknou³⁴. Z použití budoucího času lze dovést, že takové povinnosti musí být spotřebiteli známi předem, tedy ještě před uzavřením smlouvy samotné.

Tuto problematiku upravuje ustanovení § 5 zákona o spotřebitelském úvěru, které ve svém odstavci 1 stanoví, že věřitel s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy nebo před učiněním závazného návrhu ze strany spotřebitele poskytne spotřebiteli takzvané předmluvní informace, které jsou uvedeny v příloze č. 2 zákona o spotřebitelském úvěru, a to v zákonem stanovené podobě (viz níže). Pokud by chtěl věřitel poskytnout spotřebiteli i další informace, musí tak učinit samostatným dokumentem. Rozsah informací uvedených v citované příloze je povinen věřitel dodržet. Všechny informace musí být uvedeny stejně výrazně, nelze používat jiné barvy písma či měnit jeho velikost.

Lhůtu tzv. dostatečného předstihu je třeba posuzovat s ohledem na všechny relevantní souvislosti. U složitého produktu může být tato doba delší, v jiných případech si lze představit dostatečnou lhůtu i jako velice krátkou, Informace poskytne věřitel buď v listinné podobě, nebo na jiném trvalém nosiči dat. Volba trvalého nosiče je na spotřebiteli, který je schopen posoudit informace na jakém nosiči přečte. Pokud si

³⁴ Preambule Směrnice, odst. 19

spotřebitel, který neumí zacházet s počítačem, požádá o předsmulvňní informace na CD a tyto od věřitele v této formě dostane, lze tuto povinnost považovat za splněnou.

Informační povinnost věřitel splňí, i pokud poskytne informace na formuláři uvedeném v příloze č. 6 (ve které je uveden formulář pro standardní informace o spotřebitelském úvěru), respektive v příloze č. 7 zákona o spotřebitelském úvěru (ve které je uveden formulář pro informace o spotřebitelském úvěru poskytovaném ve formě možnosti přečerpání a za účelem sjednání nové smlouvy, kterou se odkládá platba nebo mění způsob spláčení), tedy pokud jeden z uvedených formulářů (podle druhu spotřebitelského úvěru) spotřebiteli předá.

Při předání příslušného z formulářů platí domněnka, že věřitel svoji informační povinnost splnil. Aby však tato domněnka mohla vzniknout, musí věřitel dodržet nejen obsah, ale i strukturu formuláře. Pokud tak neučiní, bude sice pravděpodobné, že svoji povinnost splnil, není však založena uvedená právní domněnka. Opakem je ustanovení § 22 odst. 5 zákona o spotřebitelském úvěru, kde je stanovena domněnka, že není-li prokázán opak, má se za to, že věřitel svoje povinnosti informační a posoudit úvěruschopnost spotřebitele spláčet úvěr, nesplnil.

Použití formuláře je obligatorní v jednom případě, stanoveném v § 5 odst. 4 zákona. Ten předepisuje použití formulářů v případech, kdy je smlouva uzavírána prostřednictvím prostředků komunikace na dálku, které neumožňují poskytnutí informací předem a pro smlouvy, ve kterých se sjednává spotřebitelský úvěr ve formě možnosti přečerpání splatného úvěru na požádání nebo do 3 měsíců. V takovém případě je plněna informační povinnost bezprostředně po uzavření smlouvy.

Z informací, vymezených v článku I. přílohy č. 2 k zákonu o spotřebitelském úvěru, které považují z pohledu spotřebitele za nejdůležitější, jsou druh spotřebitelského úvěru a informace o věřiteli či zprostředkovateli úvěru.

Jelikož zákon nespecifikuje druhy spotřebitelských úvěrů, můžeme členění pojmout velmi široce a vycházet přitom z teorie soukromého hmotného práva. Spotřebitelské úvěry můžeme tedy členit zejména z hlediska účelovosti na účelové a bezúčelové, z hlediska typu výplaty na hotovostní a bezhotovostní, z hlediska zajištění na zajištěné a nezajištěné, z hlediska doby splatnosti na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé či z hlediska čerpání na jednorázové a postupné.

Pokud bychom vycházeli striktně z dikce zákona, zjistíme, že v úpravě informační povinnosti hovoří zákon o formě spotřebitelského úvěru³⁵, a to o spotřebitelském úvěru ve formě možnosti přečerpání splatný na požádání nebo do 3 měsíců.

Ustanovení § 14 zákona je jeho druhým místem, z něhož můžeme dovodit, že druhem spotřebitelského úvěru je smlouva o vázaném spotřebitelském úvěru, kterou se rozumí taková smlouva, která je závislá na smlouvě o koupi zboží nebo poskytnutí služby. Vázaný spotřebitelský úvěr zákon dále specifikuje v § 14 odst. 2, v němž stanoví domněnky závislosti smlouvy o spotřebitelském úvěru na jiné z uvedených smluv³⁶.

Zákon dále stanoví závislost v tom smyslu, že pokud spotřebitel odstoupí od smlouvy koupi zboží nebo služby, zanikne bez jakýchkoliv sankcí také smlouva o spotřebitelském úvěru, je-li zboží nebo služba hrazena alespoň částečně z prostředků poskytnutých věřitelem smlouvy o spotřebitelském úvěru.

Zákon obsahuje také pojistku, pro spotřebitele, který je dlužníkem, ze smlouvy o vázaném spotřebitelském úvěru, a to v podobě ručení věřitele, za závazek prodávajícího nebo poskytovatele služby dobrovolně splnit svoji peněžitou povinnost, pokud je takové právo spotřebiteli soudem přiznán nebo prodávajícím či poskytovatelem služby uznáno. Spotřebitel může tedy například v případě nesplnění povinnosti poskytovatele zboží nebo služby vrátit peníze za zboží či službu v případě odstoupení od smlouvy uplatnit toto právo u věřitele z titulu ručení. Poté může spotřebitel tuto svou pohledávku za věřitelem započítat proti jeho pohledávce za spotřebitelem ze smlouvy o spotřebitelském úvěru. Při úpravě tohoto zajištění je Směrnice implementována poměrně úzce, neboť se zákon vztahuje pouze na peněžité plnění.

Povinnost identifikace věřitele bude splněna, pokud bude specifikován v souladu s ustanovením § 3 písm. i) zákona o spotřebitelském úvěru, tedy uvedením jeho jména a příjmení, případně obchodní firmy a místa podnikání. Další důležitou skutečností, kterou je nutno uvést, je doba trvání úvěru, již se rozumí celková doba mezi

³⁵ Ustanovení § 5 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru

³⁶ Takovými domněnkami je podle písmene a) zmíněného ustanovení pokud prodávající nebo poskytovatel služby je zároveň věřitel, za b) pokud věřitel využije služeb prodávajícího nebo poskytovatele služeb v souvislosti s uzavřením nebo přípravou smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr a za c) konkrétní zboží nebo služba jsou výslovně uvedeny ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.

okamžikem, kdy je spotřebiteli poprvé umožněno úvěr čerpat do okamžiku jeho nejpozdějšího termínu splacení. Za dobu trvání úvěru se nepovažuje období od okamžiku sjednání smlouvy do okamžiku, od kterého může spotřebitel úvěr skutečně čerpat.

Zákon o spotřebitelském úvěru dále jako povinnou informaci požaduje uvedení výpůjční úrokové sazby³⁷ a podmínek upravujících použití této sazby či její změny, stejně tak jako seznámení spotřebitele s celkovou výší spotřebitelského úvěru³⁸ a podmínkami jeho čerpání.

Celková výše spotřebitelského úvěru je souhrn všech částek, jež jsou dány spotřebiteli k dispozici. Podmínkami čerpání jsou pak jakékoli podmínky, které mohou ovlivňovat vyplácení úvěru věřitelem. Může jít o podmínku odkládací vázanou například na vznik zajištění, či doložení účelu úvěru, nebo naopak o podmínku rozvazovací, kterou je prodlení věřitele se splátkou úvěru či uplynutí určité sjednané doby úvěru.

Výpůjční úroková sazba může být stanovena jako pevná nebo pohyblivá procentní sazba uplatňovaná ročně na čerpanou výši spotřebitelského úvěru. Věřitel tak spotřebiteli buď poskytne informaci, že úroková sazba je například 6% p.a., popřípadě vysvětlí, jakým způsobem se pohyblivá úroková sazba stanovuje a jaký je postup či podmínky její změny.

Zejména v tomto případě má význam ustanovení § 5 odst. 1 věta třetí zákona o spotřebitelském úvěru, které stanoví, že všechny informace musí být stejně výrazné. Dříve se běžně nabízely úvěry s nízkou či dokonce nulovou úrokovou sazbou po několik prvních měsíců smlouvy, přičemž poté začala být uplatňována sazba dosahující až 20% p.a. Sazba 0% pak byla zvýrazněna velkým písmem a malým písmem na okraji se nacházelo upřesnění, že se po třech měsících sazba zvyšuje na 20% p.a.

V neposlední řadě je povinností věřitele seznámit spotřebitele se stanovenou úrokovou sazbou použitelnou respektive použitou v případě plateb po jejich splatnosti nebo smluvní pokutě v případě prodlení spotřebitele a o veškerých dalších důsledcích vyplývajících z prodlení spotřebitele. Tyto důsledky nemusí být jenom finanční, ale zahrnují i právo věřitele od smlouvy odstoupit.

³⁷ Definováno v ustanovení § 3 písm. l) zákona o spotřebitelském úvěru

³⁸ Definováno v ustanovení § 3 písm. k) zákona o spotřebitelském úvěru

Úrok z prodlení může být stanoven pouze v zákonné výši podle občanského zákoníku ve spojení s nařízením vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, a vztahuje se pouze na jistinu, nikoli její příslušenství³⁹. Věřitel tedy nemůže nárokovat úrok z prodlení z úroků.

Spotřebitel má právo být seznámen i s případným zajištěním požadovaným věřitelem, s právem odstoupení od smlouvy či s podmínkami předčasného splacení úvěru. Jedním ze způsobů zajištění, které může věřitel pro uspokojení svého závazku požadovat, je ručení, kterému se budu věnovat v poslední kapitole této diplomové práce.

Pro úplnost je nutné dodat, že povinnost poskytnout výše uvedené informace, náleží pouze věřiteli, nikoli zprostředkovateli. Je tak stanoveno proto, že vysvětlující osoba musí vykazovat určitou odbornost a znalost nabízeného produktu.

Zákon o spotřebitelském úvěru však umožňuje, aby poskytnutím vysvětlení spolu s poskytnutím zákonem stanovených informací, pověřil věřitel jinou osobu, tedy i zprostředkovatele. Taková osoba však musí být dostatečně kvalifikovaná, což je i v zájmu samotného věřitele, neboť ten odpovídá za splnění informační povinnosti. Zprostředkovatel či jiná osoba pak musí poskytnout spotřebiteli stejný rozsah informací, jako věřitel, a učiní-li tak, platí domněnka, že pokud svoji povinnost splnil zprostředkovatel, splnil ji i věřitel.

Z pohledu věřitele bude výhodné, aby spotřebitel potvrdil, že mu bylo náležité vysvětlení⁴⁰ poskytnuto. Je však důležité, aby se nejednalo o pouhý podpis spotřebitele pod prohlášením, že mu byly podány všechny informace. Věřitel postupující s odbornou či alespoň řádnou péčí, by měl požadovat zaznamenání průběhu vysvětlení alespoň v podstatných bodech v listinné podobě nebo na jiném trvalém nosiči dat. Tímto způsobem bude moci v případě potřeby prokázat, že skutečně splnil svoji informační povinnost a nebude se jako v případě ústně podaného vysvětlení muset spoléhat pouze na svědectví přítomných osob. Jakmile spotřebitel stvrdí svým podpisem, že mu byly informace poskytnuty, nemůže namítat, že se tak nestalo, neboť tuto skutečnost potvrdil svým podpisem.

³⁹ § 517 odst. 2 občanského zákoníku

⁴⁰ Tím se rozumí především vysvětlení předmluvních informací podle přílohy č. 2 resp. přílohy č. 56 k zákonu o spotřebitelském úvěru

7. Posouzení schopnosti spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr

Nově je do platné právní úpravy spotřebitelských úvěrů ustanovením § 9 zákona o spotřebitelském úvěru zahrnuta povinnost věřitele posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Tato povinnost zatěžuje obě strany, neboť spotřebitel je povinen na žádost věřitele poskytnout úplné, přesné a pravdivé údaje, nezbytné pro posouzení jeho schopnosti spotřebitelský úvěr splácet⁴¹.

Považuji za důležité uvést, že povinnost posoudit s odbornou péčí úvěruschopnost spotřebitele se vztahuje nejen na samotné uzavření smlouvy, ale i na její změnu spočívající v navýšení celkové výše úvěru. „Pak by mohlo dojít k obcházení této povinnosti tak, že se bude uzavřena smlouva na výši, kterou je schopen splatit každý spotřebitel, například na jednu korunu českou, a následně se částka navýší na skutečně zamýšlenou sumu“⁴².

„Pravidlo posouzení „s odbornou péčí“ je pro věřitele konkretizací obecné povinnosti obezřetného podnikání uvedené v ustanovení § 12 odst. 1 zákona č. 21/1992 Sb., bankovního zákona, ve znění pozdějších předpisů“⁴³. Ten stanoví, že „banka nebo pobočka zahraniční banky je povinna při výkonu své činnosti postupovat obezřetně, zejména provádět obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy jejich vkladatelů z hlediska návratnosti jejich vkladů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky.

Posouzení úvěruschopnosti nepředstavuje záruky jen věřiteli, ale spotřebiteli, jak bude uvedeno níže. Ze strany spotřebitele se jedná také o určitou jistotu, že věřitel přizpůsobí podmínky poskytnutí spotřebitelského úvěru tak, aby jej spotřebitel byl schopen splácet. Tímto postupem se předejde vzniku nesplacených pohledávek, které vedou ať už k exekučnímu, či insolvenčnímu řízení, které přináší negativní důsledky pro obě strany.

Jak jsem již zmínila, věřitel může úvěruschopnost spotřebitele posuzovat nejen na základě poskytnutých informací spotřebitelem, ale také mu zákon o spotřebitelském

⁴¹ Ustanovení § 9 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru

⁴² Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str. 101

⁴³ Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str. 99

úvěru umožňuje v nutných případech nahlédnout do databází umožňujících toto posouzení.

Takovou databází bude zejména insolvenční rejstřík spravovaný Ministerstvem spravedlnosti. Samo o sobě nahlédnutí do této databáze neosvědčuje dlužníkovu bonitu, nicméně pokud je v tomto rejstříku evidován, je zřejmě neschopen dostát svým závazkům. Další databází bude zejména Centrální registr úvěrů⁴⁴, dále Bankovní registr klientských informací⁴⁵ a Centrální registr dlužníků (CERD).

Věřitel může využívat i veřejně dostupné informace, jakými jsou například údaje a životním či existenčním minimu a tyto údaje porovnávat s těmi, které mu poskytl spotřebitel. Pokud po poskytnutí spotřebitelského úvěru vyjde najevo, že příjmy spotřebitele nedosahují ani životního minima, lze těžko usuzovat, že věřitel dostatečně, a tedy v souladu se zákonem o spotřebitelském úvěru posoudil jeho úvěruschopnost. Rovněž může věřitel čerpat z dat dřívějších, čímž mám na mysli data, která již spotřebitel poskytl jinému věřiteli v žádosti o spotřebitelský úvěr či jiný obdobný finanční produkt. Důležitou informací by pak pro věřitele byla skutečnost, že spotřebitel svoje předchozí závazky řádně neplnil a dostával se do prodlení se splátkami. Pokud by i přesto věřitel spotřebiteli úvěr poskytl, opět by se jednalo o nedodržení povinnosti plynoucí věřiteli z ustanovení § 9 zákona o spotřebitelském úvěru.

Za účelem podpory příhraničního poskytování spotřebitelských úvěrů je na základě ustanovení § 9 odst. 2 zákona o spotřebitelském úvěru pro věřitele zajištěn přístup k databázím používaným pro posouzení úvěruschopnosti spotřebitelů. Zákon ukládá osobám, které zpracovávají příslušné údaje o spotřebitelích, aby umožnily přístup k těmto údajům i zahraničním věřitelům, a to za nediskriminujících podmínek.

„Takovými podmínkami se pro zahraniční věřitele rozumí stejné podmínky, jaké jsou stanoveny pro věřitele české. To znamená, že je-li do registru přístup na členském základě, členové mají stejná práva a povinnosti (zejména povinnost do rejstříku poskytovat informace o svých dlužnících). Je pak věcí členů rozhodnout o tom, koho za člena přijmou či nikoli. Pro posuzování žádosti o přijetí však nesmí být použito hledisko, které by bylo chápáno jako diskriminační pro zahraniční věřitele. Konečně pokud mají za stávající situace do registru přístup pouze české banky, musí mít nově přístup i zahraniční banky, nikoliv nebankovní subjekty. Pro zahraniční věřitele se tak

⁴⁴ Tento je provozovaný Českou národní bankou

⁴⁵ Provozovaný Czech Banking Credit Bureau, a. s.

zavádí tzv. národní režim.⁴⁶

Pokud věřitel na základě vyhledávání v databázi žádost o poskytnutí spotřebitelského úvěru zamítne, je povinen okamžitě a bezplatně vyrozumět spotřebitele o výsledku tohoto vyhledávání a sdělit mu údaje o použité databázi. Důvodem sdělení použité databáze je umožnit spotřebiteli tento registr kontaktovat a ověřit si poskytované údaje či je případně rozporovat.

Druhou možností, jak posoudit úvěruschopnost spotřebitele, je na základě jím poskytnutých úplných, přesných a pravdivých údajů. Takto je spoluodpovědnost přenesena i na spotřebitele, ačkoliv primární odpovědnost nese věřitel. Ten totiž musí o tyto informace požádat a zejména si musí určit jejich rozsah. Spotřebitel totiž svoji povinnost splní, když poskytne úplné, přesné a pravdivé údaje v rozsahu, ve kterém o ně věřitel požádal. Pravidlo odborné péče se tedy uplatní právě v dostatečném rozsahu požadovaných údajů tak, aby věřitel byl schopen na jejich základě úvěruschopnost posoudit.

K této problematice se vyjádřil i Nejvyšší soud ve své rozhodovací činnosti. Povinnost odborné péče v sobě podle jeho právního názoru zahrnuje i ověření údajů poskytnutých spotřebitelem údaje⁴⁷. Údaje o výši příjmů se ověří vystavením potvrzení o příjmu zaměstnavatelem, informace o podnikatelském oprávnění pak z veřejně dostupné databáze živnostenského rejstříku.

Na závěr této kapitoly je nutné dodat, že pokud věřitel porušení povinnost posoudit s odbornou péčí úvěruschopnost spotřebitele, může být podle ustanovení § 20 odst. 2 písm. a) zákona o spotřebitelském úvěru, sankcionován za správní delikt pokutou až do výše 2,000.000,- Kč. V rámci soukromého práva by pak připadalo v úvahu použití ustanovení § 420 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého by věřitel odpovídal za škodu způsobenou porušením právní povinnosti. K tomuto tématu publikoval svoje stanovisko JUDr. Milan Hulmák, Ph.D.: „Škodu nepředstavuje jistina ani přiměřený úrok či náklady, neboť se jedná o ekonomicky odůvodněnou cenu těchto prostředků. Pokud by však šlo o úroky či jiné náklady nepřiměřené, tedy takové, které by nebyl nucen platit běžný úvěruschopný spotřebitel, a které si mohl věřitel sjednat jen proto, že porušil svoji povinnost posoudit úvěruschopnost spotřebitele, bylo by

⁴⁶ Důvodová zpráva k zákonu o spotřebitelském úvěru, str. 8

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 32 Odo 1726/2006

nepochybně nutné je za součást škody považovat. Věřitel nemůže mít prospěch z vlastního protiprávního jednání⁴⁸.

Totéž pak platí v případě, kdy věřitel předem předpokládá, že spotřebitel nebude schopen dostát svým závazkům, a poté se uspokojí z poskytnutého zajištění.

⁴⁸ Hulmák, M, Práva a povinnosti věřitele při poskytování spotřebitelského úvěru, Jurisprudence, 2010, č. 7, str. 10

8. Informační povinnost III. - Smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr

Prvním zákonným požadavkem pro smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, je její písemná forma. Pokud jde o její samotné vyhotovení v praxi, je splnění požadavek písemné formy nejen, je-li taková smlouva v listinné podobě či na trvalém nosič dat, ale také pokud je sjednána prostřednictvím elektronických prostředků komunikace na dálku, které splňují podmínky stanovené v občanském zákoníku⁴⁹. Podle právního názoru Nejvyššího soudu splňuje náležitost písemné formy i telefax a elektronická pošta opatřená elektronickým podpisem⁵⁰.

Spotřebitel však musí vždy jedno vyhotovení smlouvy obdržet v listinné podobě nebo jiném trvalém nosiči dat. Takové poskytnutí smlouvy by mělo být bezplatné. „Pokud by tomu tak nebylo, byl by případný příslušný poplatek zahrnut mezi náklady spotřebitelského úvěru a do výpočtu RPSN“⁵¹.

Pokud požadavek písemné formy splněn není, nemá tato vada za následek neplatnost tohoto právního úkonu. Je tomu tak proto, že by se tento důsledek nepřiměřeně dotkl spotřebitele, který by byl nucen poskytnuté peněžní prostředky vrátit z důvodu bezdůvodného obohacení⁵², což pravděpodobně nebude možné, neboť již úvěr použil a nemá prostředky na jeho vrácení v plné výši. Zákon však nestanoví, jaký důsledek nesplnění požadavku písemné formy bude mít. V ustanovení § 20 odst. 1 písm. d) je upraven správní delikt neposkytnutí informací podle ustanovení § 6 odst. 1, respektive v souladu s přílohou č. 3 zákona o spotřebitelském úvěru. Porušením požadavku písemnosti samotné smlouvy však věřitel nespáchá žádný správní delikt. Z uvedeného lze tedy pouze domýšlet, že smlouva bude i přes tuto vadu platná.

Spotřebitel má dále právo po věřiteli požadovat bezplatnou kopii návrhu smlouvy. Tu věřitel není povinen poskytnout, pokud ještě není rozhodnut, zda spotřebitelský úvěr spotřebiteli poskytne, například pokud ještě neposoudil jeho úvěruschopnost a

⁴⁹ Touto podmínkou je podle ustanovení § 40 odst. 4 občanského zákoníku umožnění zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila.

⁵⁰ Viz Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.9.2001, sp. zn. 21 Cdo 2708/2000

⁵¹ Hulmák, M, Práva a povinnosti věřitele při poskytování spotřebitelského úvěru, Jurisprudence, 2010, č. 7, str. 10

⁵² Ustanovení § 451 odst. 2 občanského zákoníku – „Bездůvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu“.

spotřebitel by již žádal o kopii návrhu smlouvy.

V příloze č. 3 zákona jsou uvedeny informace, které vždy musí obsahovat smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr. Zde zákon opět nespojuje žádný důsledek s nesplněním této informační povinnosti. Samotný věřitel může být podle § 20 odst. 1 písm. d) sankcionován pokutou až do výše 5.000.000,-Kč. Nicméně samotný zákon stanoví, že „nesplnění této informační povinnosti nemá za následek neplatnost smlouvy“.

Samotná smlouva musí obsahovat především označení, o jaký druh spotřebitelského úvěru⁵³ se jedná, kontaktní údaje obou smluvních stran, dobu trvání spotřebitelského úvěru, celkovou výši spotřebitelského úvěru, výpůjční úrokovou sazbu, roční procentní sazbu nákladů na úvěr, výši, počet a četnost plateb a další údaje uvedené v příloze č. 3 zákona o spotřebitelském úvěru.

„Stejný rozsah informací musí obsahovat i návrh na uzavření smlouvy, který je následně přijímán věřitelem a je pro spotřebitele závazný in eventum“⁵⁴.

Zákon dále v ustanovení § 8 řeší situaci, kdy smlouva neobsahuje informace uvedené v § 6 odst. 1 a spotřebitel se této skutečnosti dovolá u věřitele. V takovém případě se úročí spotřebitelský úvěr od počátku, tj. od okamžiku uzavření smlouvy s věřitelem pouze ve výši diskontní sazby platné v době uzavření smlouvy. „Věřitel přitom nemůže po spotřebiteli požadovat ani žádné jiné platby, a to rovněž se zpětným účinkem od okamžiku uzavření smlouvy. Toto ustanovení je součástí důsledné ochrany slabší smluvní strany - spotřebitele, a je transpozicí obecného požadavku Směrnice na stanovení účinných, přiměřených a odrazujících sankcí“⁵⁵. Zaplacené úroky a jiné platby nad rámec diskontní sazby je věřitel povinen vrátit, jinak by se jednalo o bezdůvodné obohacení⁵⁶.

Tato sankce má pro věřitele značný dopad, neboť běžné úrokové sazby spotřebitelských úvěrů jsou podstatně vyšší než diskontní sazby České národní banky.

V neposlední řadě je důsledkem neposkytnutí informací i právo spotřebitele od smlouvy do čtrnácti dnů od doby dodatečného poskytnutí informací bez uvedení důvodů

⁵³ Viz kapitola č. 6 diplomové práce

⁵⁴ Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str. 81

⁵⁵ Důvodová zpráva k zákonu o spotřebitelském úvěru, str. 8

⁵⁶ Ustanovení § 451 odst. 2 občanského zákoníku

odstoupit⁵⁷.

Pro úplnost uvádím, že věřitel má informační povinnost i v době trvání smlouvy. Spotřebitele musí seznámit v listinné podobě o každé změně výpůjční úrokové sazby a to v přiměřeném předstihu před nabytím její účinnosti, jinak není tato změna vůči spotřebiteli účinná⁵⁸. Součástí této informace by měl být i údaj o výši a četnosti splátek po úpravě výpůjční úrokové sazby.

⁵⁷ Ustanovení § 11 odst. 1 zákona o spotřebitelském úvěru

⁵⁸ Ustanovení § 7 odst. 1 zákona o spotřebitelském úvěru

9. Způsoby ukončení smluvního vztahu

Zákon o spotřebitelském úvěru upravuje tři způsoby, kterými lze ukončit smluvní vztah založený smlouvou, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr. Jsou jimi odstoupení od této smlouvy, výpověď spotřebitelského úvěru a jeho předčasné splacení.

9.1. Odstoupení od smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr

Jedná se o významný institut ochrany spotřebitele, který prohlubuje obecná ustanovení o právu na odstoupení od smlouvy. K jeho uplatnění práva na odstoupení již není zapotřebí splnění dalších podmínek, jak je tomu v případě odstoupení z důvodů předpokládaných v občanském zákoníku. Spotřebitel může od smlouvy odstoupit ve čtrnáctidenní lhůtě ode dne uzavření smlouvy, a to na základě písemného podání, které musí být věřiteli odesláno nejpozději v poslední den této lhůty. Pravidlo dodržení lhůty i v případě pouhého odeslání v poslední, tedy čtrnáctý den, pamatuje na situace, kdy spotřebitelem je zahraniční osoba, u které nelze přesně odhadnout, kdy jí bude odstoupení doručeno. Proto oproti hmotněprávnímu pojetí lhůt podle občanského zákoníku je z důvodu ochrany spotřebitele v souladu s evropskou úpravou vytvořeno toto pravidlo.

Zákon za zvlášť závažné porušení povinností věřitele považuje neposkytnutí informací stanovených v ustanovení § 6 odst. 1 zákona. V tomto případě má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy ve lhůtě čtrnácti dnů od dodatečného poskytnutí chybějících informací.

Rozsah čtrnácti dnů má spotřebiteli umožnit plně si uvědomit svá práva a povinnosti plynoucí ze smlouvy, a poskytnout dostatek času pro porozumění, zvážení a ověření veškerých poskytnutých informací a případně nahradit nevýhodně sjednaný úvěr za jiný.

Pokud spotřebitel od smlouvy odstoupí, je povinen věřiteli bez zbytečného odkladu, nejpozději do třiceti dnů ode dne odeslání odstoupení, zaplatit jistinu. Dále je spotřebitel povinen zaplatit věřiteli úrok ve výši, na kterou by věřiteli vznikl nárok, pokud by k odstoupení od smlouvy nedošlo, a to za období ode dne, kdy byl

spotřebitelský úvěr čerpán, do dne, kdy je jistina splacena⁵⁹. Po uplynutí lhůty třiceti dnů pro splacení by se věřitel mohl domáhat úroků z prodlení podle občanského zákoníku.

Věřiteli je zakázáno požadovat po spotřebiteli jakékoli další plnění s výjimkou náhrady nevratných poplatků zaplacených věřitelem orgánům veřejné správy nebo jiným osobám pověřeným výkonem veřejné správy⁶⁰.

Podle ustanovení § 457 občanského zákoníku a § 351 odst. 2 obchodního zákoníku, je-li smlouva zrušena nebo je neplatná, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal nebo co si plnili. Kromě toho, že spotřebitel má povinnost vrátit věřiteli jistinu a úrok z prodlení za příslušné období, má zároveň právo požadovat veškeré poplatky, které zaplatil za uzavření smlouvy, či další uhrazené poplatky i platby věřiteli.

Pokud je na smlouvě o spotřebitelském úvěru závislý další závazek například ve formě doplňkové služby, kterým je typicky pojištění úvěru, zánikem smlouvy zanikají i další související závazky.

9.2. Výpověď spotřebitelského úvěru

Další z možností ukončení úvěrového vztahu je jeho výpověď spotřebitelem či věřitelem.

Podle ustanovení § 12 zákona o spotřebitelském úvěru lze vypovědět spotřebitelský úvěr sjednaný na dobu neurčitou. Oproti občanskému zákoníku jsou zde zkráceny výpovědní lhůty⁶¹, u výpovědi spotřebitele nesmí být výpovědní doba delší než jeden měsíc, u věřitele pak nesmí být kratší než dva měsíce.

„Při odstoupení od smlouvy se smlouva ex tunc ruší včetně právního důvodu vzniku závazkového právního vztahu se všemi důsledky s tím spojenými. Výpovědí se smlouva neruší, ale zaniká závazkový právní vztah, a to ex nunc, tedy okamžikem, kdy se výpověď stane účinná“⁶².

Účinnost u výpovědi podané spotřebitelem, kde není stanovena výpovědní lhůta, nastává okamžitě doručením věřiteli.

⁵⁹ § 11 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru

⁶⁰ § 11 odst. 3 zákona o spotřebitelském úvěru

⁶¹ Podle ustanovení § 582 občanského zákoníku lze smlouvu vypovědět ve lhůtě tří měsíce ke konci kalendářního čtvrtletí

⁶² Dohnal, J.: Spotřebitelský úvěr, Praha: Leges, 2011, s. 44

Co se týče formy tohoto právního úkonu, zákon nezmiňuje požadavek, zda musí být učiněna písemně, či postačí její ústní sdělení. Jedním z řešení tohoto problému je postupovat podle ustanovení § 40 odst. 2 občanského zákoníku, podle kterého písemně uzavřená dohoda může být zrušena pouze písemně. Vzhledem k tomu, že požadavek písemnosti při uzavírání samotné smlouvy plyne ustanovení § 6 zákona o spotřebitelském úvěru, je třeba i výpověď učinit písemně.

Pro úplnost bych doplnila, že pokud by věřitel obcházel ustanovení § 12 zákona o spotřebitelském úvěru tak, že uzavře smlouvu na dobu určitou například na dobu sto let, tedy přesahující délku lidského života, nemá taková smlouva za následek neplatnost, ale považuje se za smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou, pokud nejsou dány jiné důvody pro absolutní neplatnost celé smlouvy⁶³.

Zákon upravuje i možnost věřitele ukončit čerpání spotřebitelského úvěru, je-li to ve smlouvě stanoveno. Taková smlouva musí být uzavřena na dobu neurčitou, přičemž věřitel o této skutečnosti a důvodech, které ho k tomuto vedou, je povinen spotřebitele informovat předem, a to v listinné podobě.

Odepřít čerpání úvěru lze pouze z objektivních důvodů, kterými jsou porušení smluvních povinností spotřebitelem, například nesplácením splátek, nesplněním povinnosti informovat banku o změnách své finanční situace nebo se ukáže prohlášení spotřebitele jako nepravdivé. Pokud věřitel ukončí oprávnění čerpat peněžní prostředky, aniž by o tom spotřebitele informoval, dopustil se správního deliktu podle ustanovení § 20 odst. 2 písm. b) zákona o spotřebitelském úvěru s maximální výší pokuty 5.000.000,- Kč.

9.3. Předčasné splacení spotřebitelského úvěru

Ustanovení § 15 zákona umožňuje spotřebiteli zcela nebo zčásti splatit spotřebitelský úvěr kdykoliv po dobu jeho trvání. V takovém případě má rovněž právo na poměrné snížení celkových nákladů úvěru a nákladů za zbývající dobu platnosti smlouvy.

„Poměrným snížením celkových nákladů se v souladu s výkladem čl. 16 odst. 1 Směrnice myslí nárok na snížení úroků a nákladů úvěru za zbývající dobu platnosti

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28.3.2007, sp.zn. 28 Cdo 2747/2004

smlouvy⁶⁴. Předčasné splacení tedy nezakládá právo na snížení nákladů uhrazených v době před předčasným splacením úvěru. Tato úprava pak dává věřiteli možnost upravit smlouvu tak, že si sjedná velmi vysoký úplatek za poskytnutí financování, ale velmi nízký úrok. Takové jednání je pak třeba považovat za neplatné podle ustanovení § 39 občanského zákoníku, neboť svým účelem odporuje zákonu a obchází jej.

Věřitel má pro případ předčasného splacení právo na náhradu nutných a objektivně odůvodněných nákladů, které mu vznikly v přímé souvislosti s předčasným splacením⁶⁵. Z textu zákona tak neplyne, že by věřitel měl právo na náhradu finanční ztráty, která mu vznikla. Tyto náklady jsou omezeny do výše maximálně jednoho procenta z předčasně splacené části, pokud přesahuje doba mezi předčasným splacením a sjednaným koncem spotřebitelského úvěru jeden rok. Pokud je tato doba kratší než rok, je výše nákladů omezena pouze na 0,5% z předčasně splacené části úvěru.

V odstavci pátém je dále uvedeno další omezení, podle kterého náhrada nákladů nesmí přesáhnout částku úroku, kterou by spotřebitel zaplatil za dobu od předčasného splacení do skončení úvěru. Toto ustanovení nicméně podle mého názoru nemá příliš široké uplatnění, neboť výše úroků u těchto úvěrů je nepochybně nastavená tak, že částka zaplacená na úrocích bude vždy mnohem vyšší, než náklady za předčasné splacení, ledaže by spotřebitel úvěr splatil dejme tomu dva týdny před jeho skončením.

Samotný výpočet by měl být pro věřitele snadno použitelný a pro spotřebitele průhledný.

Pro úplnost je nutné dodat, že ochrana, kterou poskytují ustanovení tohoto paragrafu, nevztahuje na případné šikanózní jednání ze strany spotřebitele. „Je třeba respektovat též ustanovení § 3 odstavce 1 občanského zákoníku, podle nějž výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy⁶⁶“

⁶⁴ Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str. 154

⁶⁵ § 15 odst. 2 zákona o spotřebitelském úvěru

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu o spotřebitelském úvěru, str. 12

10. Dozor a správní delikty v oblasti spotřebitelských úvěrů

Ustanovení o správních deliktech obsažená v zákoně o spotřebitelském úvěru navazují především na článek 23 Směrnice. „V tomto článku je (tak jako v celé řadě jiných směrnic) uvedeno, že členské státy mají stanovit pravidla pro sankce za porušení vnitrostátních předpisů přijatých na základě této Směrnice a přijmout současně veškerá nezbytná opatření k zajištění jejich uplatňování, že v návaznosti na tato ustanovení se do příslušných zákonů vkládají ustanovení o správních (tedy veřejnoprávních) sankcích, typicky ve formě pokut ukládaných ve správním řízení“⁶⁷. V souladu s názorem Nejvyššího správního soudu musí být naplněna i materiální stránka deliktu, tedy deliktní jednání musí být dostatečně společensky nebezpečné⁶⁸.

Působnost k výkonu dozoru nad dodržováním povinností stanovených zákonem je rozdělena mezi dva dozorové orgány - Českou obchodní inspekci a Českou národní banku. Toto řešení na straně jedné umožňuje využít zkušenosti, které při výkonu dohledu nad poskytováním spotřebitelských úvěrů získala Česká obchodní inspekce, a na straně druhé svěřuje České národní bance dohled nad dodržováním povinností při poskytování spotřebitelského úvěru v případě těch subjektů, které jinak spadají pod její dohled.

Rozsah působnosti České národní banky je vymezen v ustanovení § 44a zákona č. 6/1993 Sb., o české národní bance, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto ustanovení vykonává Česká národní banka dozor nad bankami, pobočkami zahraničních bank, spořitelními a úvěrními družstvy, pojišťovnami, penzijními fondy a dalšími institucemi. Ačkoliv nelze u všech těchto institucí předpokládat, že předmětem jejich činnosti bude poskytování spotřebitelských úvěrů, lze si je představit jako zprostředkovatele takových úvěrů. „Poměrně časté jsou například spotřebitelské úvěry ve formě kreditních karet poskytované klientům určitého penzijního fondu s tím, že ke spotřebitelskému úvěru je vázán bendit vyplácený na účet penzijního připojištění“⁶⁹.

Česká obchodní inspekce pak vykonává dozor nad subjekty, které nepodléhají dozoru České národní banky. Bude se jednat zejména o věřitele a zprostředkovatele

⁶⁷ Vedral, J. Správní delikty v zákoně o spotřebitelském úvěru, Jurisprudence, 2010, č. 7, str. 10

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31.5.2007, sp.zn. 8 As 17/2007

⁶⁹ Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str.170

podnikající na základě živnostenského oprávnění a provozovatele databází umožňujících posouzení úvěruschopnosti spotřebitele.

„Správní delikty obsažené v zákoně o spotřebitelském úvěru jsou z hlediska obecné klasifikace správních deliktů jako takových tzv. jinými správními delikty, jejichž subjekty („pachatelé“) mohou být toliko právnické osoby nebo podnikající fyzické osoby, nikoliv (tak jako u přestupků) „obyčejné“, tzn. nepodnikající, fyzické osoby. „Pachatelé“ správních deliktů podle zákona o spotřebitelském úvěru se tak mohou stát především věřitelé nebo zprostředkovatelé těchto úvěrů, kromě nich pak ve dvou případech rovněž osoby, které jsou oprávněny zpracovávat údaje o spotřebitelích za účelem posuzování jejich úvěruschopnosti“⁷⁰.

Jednotlivými skutkovými podstatami správních deliktů jsem se již zabývala v předchozích kapitolách, zejména v částech ukládajících povinnosti věřiteli či zprostředkovateli. Správním deliktem tedy je neposkytnutí informací v reklamě v souhlasu s ustanovením § 4 zákona o spotřebitelském úvěru, neposkytnutí informací před uzavřením smlouvy v zákonem požadovaném rozsahu, neposkytnutí zákonného rozsahu informací ve smlouvě samotné⁷¹, porušení povinnosti posoudit schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr⁷², neinformování spotřebitele o ukončení oprávnění čerpat úvěr⁷³ či porušení povinností zprostředkovatele o uvádění svých oprávnění či odměně⁷⁴. Pro úplný výčet správních deliktů si dovoluji odkázat na ustanovení § 20 zákona o spotřebitelském úvěru, neboť z důvodu dodržení stanoveného tématu diplomové práce nepovažuji za nutné zde rozebírat jednotlivé správní delikty.

Za správní delikt se ukládá pokuta v rozmezí do ve výše 5 000 000,-Kč, 2 000 000,-Kč a 500 000,-Kč. Takové odstupňování výše sankce je v závislosti na závažnosti porušení povinností. Mezi ty méně závažné patří například neuvedené rozsahu oprávnění zprostředkovatele či o jeho odměně, naopak mezi ty nejzávažnější se řadí neposkytnutí předmluvních informací věřitelem.

Kromě odpovědnosti za správní delikty připadá v úvahu i trestněprávní odpovědnost za trestný čin úvěrového podvodu podle ustanovení § 211 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů. Ten je vymezen jako

⁷⁰ Vedral, J. Správní delikty v zákoně o spotřebitelském úvěru, Jurisprudence, 2010, č. 7, str. 10

⁷¹ Str. 32 této diplomové práce

⁷² Str. 29 této diplomové práce

⁷³ Str. 36 této diplomové práce

⁷⁴ Str. 22 této diplomové práce

zamlčení podstatných údajů či hrubé zkreslení údajů věřitelem uváděných při sjednávání úvěrové smlouvy nebo při čerpání úvěru. Ustanovení § 4, § 5 a § 6 zákona o spotřebitelském úvěru pak uvádí informace, které je třeba považovat za podstatné.

Dále pak bude připadat v úvahu naplnění skutkové podstaty podle zákona č. 634/1992, Sb, o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů⁷⁵, zejména ustanovení § 24 odst. 1 tohoto zákona, které postihuje porušení zákazu používání nekalých obchodních praktik s pokutou až do výše 5 000 000,-Kč. Nekalou praktikou je pak podle § 4 zákona o ochraně spotřebitele agresivní nebo klamavá obchodní praktika způsobilá podstatně ovlivnit rozhodování spotřebitele tak, že může učinit obchodní rozhodnutí, které by jinak neučinil, dále užití nepravdivého údaje nebo opomenutí důležitého údaje.

„Skutkové podstaty podle ustanovení § 20 zákona o spotřebitelském úvěru je třeba považovat za *leges speciales* k uvedeným skutkovým podstatám podle zákona o ochraně spotřebitele. V případech, které nejsou zákonem o spotřebitelském úvěru pokryty, se však může uplatnit skutková podstata podle zákona o ochraně spotřebitele. Pokud však obě skutkové podstaty existují vedle sebe, je třeba posoudit, zda nedošlo k tzv. faktické konzumpci“⁷⁶.

Zákon o spotřebitelském úvěru pamatuje i na možnost exkulpace věřitele, pokud věřitel jako právnická osoba prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možné požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila.

Odpovědnost za správní delikt zaniká, jestliže správní orgán o něm nezahájil řízení do dvou let ode dne, kdy se o něm dozvěděl (subjektivní lhůta), nejpozději však do pěti let ode dne, kdy byl spáchán (objektivní lhůta).

⁷⁵ Dále v textu jen zákon o ochraně spotřebitele

⁷⁶ Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. Vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, str.187

11. Zajištění smlouvy o spotřebitelském úvěru ručením

Na úvod této kapitoly považuji za vhodné uvést, že občanské právo používá a pracuje s pojmem dluh, kdežto a právo obchodní používá a pracuje s pojmem závazek, byť jedná se o totéž a dané pojmy jsou tedy synonyma.

V této kapitole budu místo pojmu spotřebitel, který používám výše, používat také pojem dlužník. Fakticky se jedná o stejný subjekt. Uvedené je způsobeno tím, že právní úprava ručení, jakož i judikatura a ustálená právní praxe používá tento pojem, a proto je podle mého názoru vhodné jej do zpracování zajištění spotřebitelského úvěru převzít.

11.1. Proč zajištění spotřebitelského úvěru ručením

Po uzavření smlouvy o spotřebitelském úvěru vzniká mezi věřitelem a spotřebitelem klasický věřitelsko-dlužnický vztah, jak jej známe v občanském právu, zejména u smlouvy o půjčce, a obchodním právu, zejména u smlouvy o úvěru. Pro takové vztahy je typické, že věřitel, který poskytuje dlužníkovi finanční prostředky, požaduje vyjma jejich vrácení, ať již s úroky či bez nich, také jistotu, pro případ, že by dlužník svoji povinnost vrátit peněžní prostředky řádně a včas nesplnil. Takovou jistotu dávají věřiteli tzv. zajišťovací instituty, kdy pokud je jich mezi věřitelem a dlužníkem použito, tedy pokud je některý (či více) z nich sjednán, vzniká mezi těmito subjekty (věřitelem a osobou poskytující zajištění) další právní vztah, mající akcesorickou povahu⁷⁷. Zajišťovací instituty mají z povahy věci dvojí funkci, a to zajišťovací a uhrazovací. Jejich úpravu nalezneme v občanském zákoníku a v obchodním zákoníku.

S ohledem na téma této diplomové práce se zaměřím na zajišťovací institut pro spotřebitelský úvěr typický, tedy na ručení. Uvedené je dáno zejména ustanovením § 2 zákona o spotřebitelském úvěru, který stanoví, kdy se tento zákon nepoužije, přičemž nyní si dovoluji na pasáž zabývající se touto problematikou odkázat. Pokud prostudujeme zajišťovací instituty upravené v občanském a obchodním zákoníku, dospějeme k závěru, že ručení, je pro věřitele nejvýhodnější, a to hned z několika důvodů.

⁷⁷ Vztah akcesorické povahy přistupuje ke vztahu hlavnímu a na vztah hlavní je existenčně vázán. Předpokladem je tedy existence dvou právních vztahů: vztahu hlavního jako určujícího a vztahu akcesorického, který sleduje osudy vztahu hlavního.

Zajistil-li by si věřitel hlavní vztah smluvní pokutou⁷⁸, nebude to mít většinou velký význam, neboť za situace, kdy dlužník nesplní, respektive není schopen splnit svůj závazek řádně a včas, nebude schopen také platit ještě smluvní pokutu, jeho závazek by se pouze navyšoval a věřitel by reálně žádného plnění nedosáhl.

Uznání závazku⁷⁹ je pro spotřebitelský úvěr také vhodným institutem, ale používá se zpravidla až když je již dlužník v prodlení a promlčecí doba plyne ke svému konci, ovšem uspokojení věřitele je také závislé na majetkové sféře dlužníka.

Dohoda o srážkách ze mzdy⁸⁰ je z povahy věci vyloučena, neboť jí lze zajistit pouze pohledávky výživného.

Zajištění závazků převodem práva⁸¹ by v případech spotřebitelských úvěrů možné bylo, avšak věřitel by jistě nepřijal věc movitou. Pokud by spotřebitel nabídl věřiteli k zajištění svého závazku převod nemovitosti a věřitel by tuto nabídku přijal, tedy uzavřeli by mezi sebou smlouvu o zajišťovacím převodu práva (vlastnického práva k nemovitosti), mám za to, že by taková smlouva i zajištění byla neplatná podle ustanovení § 39 občanského zákoníku, neboť podle mého názoru by tímto právním úkonem došlo k obcházení zákona o spotřebitelském úvěru. Uvedený závěr činím z toho, že pokud zákon o spotřebitelském úvěru zapovídá, i když nikoli bezvýjimečně⁸², úvěr podle tohoto zákona zajistit zástavním právem, kdy spotřebitel zůstává vlastníkem dané nemovitosti po celou dobu trvání jeho vztahu s věřitelem až do případné realizace uhrazovací funkce zástavního práva, pak v případě užití zajišťovacího převodu práva by se věřitel stal vlastníkem nemovitosti povolením vkladu vlastnického práva k nemovitosti v jeho prospěch, který by byl nutným následkem již samotného uzavření této smlouvy. Spotřebitel by tedy pozbyl vlastnictví k nemovitosti již na počátku svého vztahu se spotřebitelem. O dalším právním osudu dané nemovitosti by rozhodl spotřebitel sám, a to svoji platební morálkou. Mám za to, že zajišťovací převod práva je tedy pro spotřebitele ještě větším rizikem než zřízení zástavního práva, a v souladu s výkladem zákona a *minoris ad maius*, by tedy nemohl být platně sjednán a požívat právní ochrany.

⁷⁸ § 300-§ 302 obchodního zákoníku, § 544 a § 545 občanského zákoníku

⁷⁹ § 558 občanského zákoníku, § 323 obchodního zákoníku

⁸⁰ § 551 občanského zákoníku

⁸¹ § 553 občanského zákoníku

⁸² Ustanovení § 2 písm. a) zákona o spotřebitelském úvěru

Výše zmíněným zástavním právem⁸³ může být pohledávka ze spotřebitelského úvěru zajištěna jen v některých případech, respektive na některé pohledávky a jejich zajištění se zákon nevztahuje.

Rozhodující pro možnost zajistit pohledávku ze spotřebitelského úvěru zástavním právem bude skutečnost, co bude zástavou a jaké je účelové využití prostředků poskytnutých dlužníkovi. Obecně lze uvést, že se zákon o spotřebitelském úvěru nevztahuje na půjčky, úvěry a podobné instituty, pokud jsou poskytnuty za účelem bydlení a jsou zajištěny zástavním právem k nemovitosti. Zákon tak eliminuje své využití pro hypotéční úvěry. Objekty způsobilé být zástavou stanoví obecně ustanovení § 153 odst. 1 občanského zákoníku⁸⁴. Lze si tedy představit zajištění pohledávky věřitele ze spotřebitelského úvěru zástavním právem k věci movité, pohledávce, cennému papíru či nemovitosti, pokud neslouží k bydlení a poskytnuté prostředky nejsou určeny pro účely bydlení. Zástavní právo však není v praxi často využívaným zajišťovacím institutem spotřebitelských úvěrů, neboť spotřebitelé zpravidla nemají k dispozici způsobilý předmět zástavy. Na závěr odstavce řešícího problematiku zástavního práva si dovoluji kritiku díkce ustanovení § 2 písm. a) zákona. Tato je podle mého názoru příliš překombinovaná, když hovoří o např. půjčce poskytnuté pro účely bydlení, jejímž účelem je nabytí vlastnického práva k nemovitosti. Z logiky věci je zřejmé, že pokud je půjčka poskytnuta účelově na bydlení (pro účely bydlení) bude muset být za poskytnuté prostředky pořizována nemovitost, neboť z povahy věci nelze bydlet jinde.

Zajištění postoupením pohledávky⁸⁵ by jistě v daných případech možné bylo, avšak spotřebitelé žádající o spotřebitelský úvěr nebývají věřiteli takových pohledávek, které by věřitel s ochotou jako zajištění své pohledávky přijal. Možnost by však byla, když by takovou pohledávku poskytla k zajištění věřiteli osoba od dlužníka odlišná. Vždy však bude pro spotřebitele obtížnější sehnat osobu, která bude věřitelem takové pohledávky, než ručitele, tedy osobu na kterou jsou kladeny v tomto ohledu daleko menší nároky.

⁸³ § 152 - § 172 občanského zákoníku

⁸⁴ Zástavou může být věc movitá nebo nemovitá, podnik nebo jiná věc hromadná, soubor věcí, pohledávka nebo jiné majetkové právo, pokud to jeho povaha připouští, byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví.

⁸⁵ § 554 občanského zákoníku

Bankovní záruka⁸⁶ a finanční zajištění⁸⁷ jsou již z povahy věci v těchto případech vyloučeny.

Výhody ručení pro věřitele jsou četné. V případě ručení je zde třetí osoba, ručitel, z jehož majetku se může věřitel zákonem stanoveným způsobem uspokojit. Ručitelství vzniká zpravidla současně se závazkem hlavním, čímž je věřiteli poskytnuta jistota od samého počátku. Další výhodou je, že proces vzniku ručitelství je velmi jednoduchý a není finančně náročný, neboť nepodléhá zápisu do žádného z rejstříků či registrů, které jsou zpoplatněny. Finanční nenáročnost je výhodná i pro spotřebitele a ručitele samotného. Poskytuje-li tedy věřitel spotřebitelský úvěr, vyžaduje většinou také, aby měl dlužník osobu, která bude ručitelem. To klade samozřejmě větší nároky na dlužníka a poskytnutí spotřebitelského úvěru není pouze na jeho vůli.

11.2. Proč zajištění spotřebitelského úvěru ručením podle občanského zákoníku

Na úvod je také nezbytné zabývat se otázkou, zda se bude ručení v těchto případech řídit občanským či obchodním zákoníkem, neboť oba kodexy úpravu ručení obsahují.

Nejprve je nutno vzít v úvahu, že spotřebitelské právo značným způsobem chrání spotřebitele, jako „slabší“ smluvní stranu před věřitelem, jako smluvní stranou „silnější“ a profesionální.

Podíváme-li se do občanského zákoníku, žádné z jeho ustanovení nebrání aplikaci ručení podle něho, a dále je ve vztahu k zákonu o spotřebitelském úvěru zřejmě zákonem subsidiárním, který tedy by tedy byl ve vztahu k občanskému zákoníku zákonem speciálním, přičemž tato problematika je řešena v závěru této diplomové práce.

Uvedené však podle mého neplatí bezvýjimečně. Rozhodující bude, jaký typ smlouvy, již se poskytuje spotřebitelský úvěr, bude uzavřen. Pro názornost je možno uvést smlouvu o půjčce, jako klasický institut občanského práva a smlouvu o úvěru (absolutní obchod⁸⁸), jako klasický institut práva obchodního.

⁸⁶ § 313-§ 322 obchodního zákoníku

⁸⁷ Zákon č. 408/2010 Sb. o finančním zajištění, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ Ustanovení § 261 odst. 3 písm. d) obchodního zákoníku

Pokud spotřebitel a věřitel uzavřou smlouvu, již se sjednává spotřebitelský úvěr jako smlouvu o úvěru, pak se i ručitelství závazek bude v souladu s ustanovením § 261 odst. 4 obchodního zákoníku řídit obchodním zákoníkem a nebude vznikat žádných pochybností.

Pokud však spotřebitel a věřitel uzavřou smlouvu, již se sjednává spotřebitelský úvěr, jako smlouvu o půjčce či jinou smlouvu podléhající režimu občanského zákoníku, mohou reálně nastat některé situace, které se níže pokusím analyzovat.

Při studiu obchodního zákoníku však nalezneme jeho ustanovení § 261 odst. 4 a ustanovení § 262, které ve vztahu ke spotřebitelskému úvěru sjednanému ve smlouvě, jež se bude řídit občanským zákoníkem, vyžaduje podrobnější vysvětlení. Z důvodu omezeného rozsahu této diplomové práce vynechám jejich citace a budu se zabývat pouze:

za a) tím, zda je možné, aby se akcesorický vztah, v daném případě vztah mezi věřitelem a ručitelem řídit jiným zákonem, tedy obchodním zákoníkem, v případě, kdy se hlavní závazkový vztah, v daném případě vztah mezi věřitelem a dlužníkem řídí zákonem o spotřebitelském úvěru a občanským zákoníkem;

za b) otázkou jaké konkrétní právní dopady v daném případě bude mít skutečnost, že věřitel předloží ručiteli k podpisu listinu obsahující ručitelství prohlášení podle obchodního zákoníku a tento ji podepíše – je zde tedy shodná vůle účastníků ručitelství vztahu podřídí tento režimu obchodního zákoníku

Na úvod řešení výše uvedených otázek je nezbytné uvést, že ustanovení § 261 i ustanovení § 262 obchodního zákoníku, jsou ustanoveními kogentními⁸⁹.

Ad a) V odborné literatuře se dočteme, že: „... akcesorické závazky, jakými jsou jednotlivé zajišťovací prostředky, sledují právní režim závazku hlavního. Jestliže se tedy hlavní závazek řídí obchodním zákoníkem, je přirozené, aby stejnému režimu podléhaly i zajišťovací závazky“⁹⁰. Tomuto závěru přisvědčuje i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 15. 12. 1998, sp. zn. 33 Cdo 237/98, které řeší problematiku právního režimu vztahu hlavního a vztahu k němu akcesorického. Jedna z právních vět citovaného rozhodnutí zní: „Také s ohledem na ustanovení § 261 odst. 4 obchodního zákoníku se občanským zákoníkem, je-li předmětem kupní smlouvy nemovitost, řídí i

⁸⁹ Ustanovení § 263 odst. 1 obchodního zákoníku

⁹⁰ Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 901

vztahy vzniklé při zajištění plnění závazků vyplývajících z této smlouvy.“ V jeho odůvodnění je mimo jiné uvedeno: „Kupní smlouva, je-li předmětem koupě nemovitosti, se proto řídí ustanovením § 588 a následujících občanského zákoníku a občanským zákoníkem se řídí celý vztah založený touto smlouvou. S ohledem na ustanovení § 261 odst. 4 obchodního zákoníku se proto občanským zákoníkem řídí i vztahy vzniklé při zajištění plnění závazku.“.

Uvedené závěry Nejvyššího soudu lze v těchto případech jistě zobecnit a při odpovědi na řešenou otázku lze tedy uvést, že pokud se vztah ze smlouvy o spotřebitelském úvěru řídí zákonem a občanským zákoníkem, je nutné, aby se ručení plnění tohoto závazku zajišťující řídilo zákoníkem občanským.

Ad b) V případě, kdy věřitel nebude dbát závěrů vyslovených výše (ad a) a bude postupovat způsobem uvedeným v písmenu b) je nutné posoudit právní následky takového jeho počínání.

Nejprve je nutno uvést, že ručení obchodního zákoníku vzniká písemným prohlášením ručitele věřiteli zákonného obsahu⁹¹, tedy jednostranným právním úkonem ručitele, nikoli dohodou věřitele s ručitelem, jako je tomu podle občanského zákoníku. Strany si však mohou dohodnout režim obchodního zákoníku na svůj právní vztah pouze písemnou dohodou⁹², což má za následek dvě skutečnosti. Předně by musel být obsah prohlášení doplněn o klausuli sjednávající režim obchodního zákoníku a dále by takou listinu musel podepsat i věřitel. Pokud by se tak stalo, je otázkou, zda by ručení vzniklo s ohledem na ustanovení § 262 odst. 1 obchodního zákoníku platně či neplatně a z jakých důvodů.

Je nutné posoudit, zda dohoda věřitele a ručitele o podřízení jejich (ručitelského) vztahu obchodnímu zákoníku, bude mít dopad i na spotřebitele.

Z dikce ustanovení § 262 odst. 1 obchodního zákoníku a jejího gramatického výkladu plyne, že taková dohoda bude neplatná, pokud bude směřovat ke zhoršení právního postavení účastníka této smlouvy, který není podnikatelem. Pro neplatnost dohody o aplikaci obchodního zákoníku na ručitelský vztah podle uvedeného je tedy rozhodné, zda by se jí zhoršilo právní postavení pouze jejího účastníka nepodnikatele. Z ustanovení § 262 odst. 4 obchodního zákoníku mimo jiné plyne, že ve vztazích

⁹¹ Ustanovení § 303 obchodního zákoníku

⁹² Ustanovení § 262 odst. 2 obchodního zákoníku

podřízených obchodnímu zákoníku, se použijí vždy ustanovení norem spotřebitelského práva, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem.

Spotřebitel však účastníkem dohody o podřízení ručení obchodnímu zákoníku nebude, avšak jeho právní postavení se uzavřením této dohody jistě zhorší, neboť ručení podle občanského zákoníku je jak ve vztahu k ručiteli tak ve vztahu ke spotřebiteli příznivější.

V závislosti na statusu ručitele mohou nastat dvě situace, přičemž u jedné z nich jsou možné dva teoretické způsoby řešení věci.

První ze situací nastane, pokud ručitelem bude podnikatel, ať již jako fyzická či právnická osoba. Takové případy budou jistě méně časté, ale není možno je vyloučit. Ručitelský závazek podle mého názoru platně vznikne a vztah věřitele a ručitele se bude řídit obchodním zákoníkem. Je otázkou, jakou právní úpravou se bude řídit spotřebitel, bude-li zajištění ručením realizováno. Zde se nám nabízejí dvě výše avizované možnosti. První z nich je, že se ve vztahu ke spotřebiteli a jeho povinností z realizovaného ručení, bude aplikovat ustanovení o ručení podle zákoníku občanského. Tato možnost mi přijde jako nepravděpodobná, neboť by bylo velmi zvláštní, kdyby se práva a povinnosti vzniklé z jednoho právního vztahu řídily dvěma právními úpravami v závislosti na tom, který subjekt daného vztahu je z něho právě povinen. Takové řešení by nebylo podle mého názoru správné, neboť u každého právního vztahu je nutno posoudit a následně zvolit, jakou právní normou se takový právní vztah bude řídit a posléze tuto právní normu aplikovat na daný právní vztah jako celek a vůči všem jeho subjektům. Druhou možností je tedy, že ručení platně vznikne, avšak se veškeré vztahy jím založené, tedy i vztah věřitele a ručitele, budou řídit občanským zákoníkem. Uvedenému by přisvědčovalo i ustanovení § 262 odst. 4 obchodního zákoníku, i když také řeší situaci, kdy spotřebitel je přímo smluvní stranou dané dohody. Při výkladu ustanovení § 262 odst. 3 obchodního zákoníku a contrario bychom mohli také dospět k závěru, že na vztahy, které nezajišťují obchodní závazkový vztah, nebude tudíž aplikován obchodněprávní režim bez ohledu na povahu jejich účastníků, tedy bez ohledu na to, zda jsou či nejsou podnikateli. Nutně by se tedy musel aplikovat režim práva občanského.

Druhá situace nastane, pokud ručitelem bude nepodnikatel. V takovém případě mám za to, že ručení také platně vznikne, avšak neplatná bude pouze dohoda věřitele a

ručitele o podřízení ručení obchodnímu zákoníku. Z uvedeného plyne, že se takové ručení bude řídit jeho úpravou v občanském zákoníku.

S ohledem na výše uvedené je tedy nutné rozlišovat dva instituty, a to ručení samotné a dohodu o podřízení ručení obchodnímu zákoníku. Takto odděleně je nutné posuzovat také platnost či neplatnost těchto institutů.

Vzhledem ke skutečnosti, že ručení (povinnost ručitele uspokojit za dlužníka věřitelovu pohledávku za dlužníkem, pokud dlužník neuspokojil) je obsahově totožné v občanském i obchodním zákoníku, bude vždy na konkrétním posouzení soudu, zda je v daném případě ručení platné či nikoli, respektive zda ručení platně vzniklo či nikoli, a to na rozdíl od dohody o podřízení ručení obchodnímu zákoníku, která bude podle mého názoru v takových případech vždy neplatná ex lege a ručení se tedy bude vždy řídit předpisy práva občanského.

Výše uvedené je potvrzeno i ve vztahu k promlčení. Pokud se hlavní závazek řídí právem občanským a ručitelství závazek právem obchodním, pak promlčecí doba je pouze jedna, a to tříletá. Po uplynutí tří let ode dne splatnosti závazku tedy může úspěšně namítnout promlčení nejen dlužník, ale i ručitel, který by tak podle práva obchodního mohl učinit až po letech čtyřech. Uvedené je ukázkou praktického dopadu neplatné smlouvy o podřízení ručitelství vztahu režimu obchodního zákoníku v případě občanskoprávního vztahu hlavního.

Vše výše uvedené bylo nutno řešit z toho důvodu, že ručení podle občanského zákoníku je pro ručitele a spotřebitele příznivější, na rozdíl od ručení podle obchodního zákoníku, které benefituje věřitele. Na tomto místě považuji tedy za vhodné, uvést základní rozdíly ručení podle uvedených právních úprav s akcentem na jeho subjekty.

Podle občanského zákoníku je účinnost uznání dluhu dlužníkem vůči ručiteli podmíněna jeho souhlasem⁹³, kdežto podle kogentního ustanovení § 323 odst. 3 obchodního zákoníku je uznání závazku dlužníkem účinné vůči ručiteli bez dalšího⁹⁴. Zajímavostí je, že obchodní zákoník úpravu účinků uznání závazku dlužníkem vůči ručiteli obsahuje v oddílu upravujícího uznání závazku a nikoli ručení, jak je tomu v zákoníku občanském.

Velkým benefitem pro ručitele je ustanovení § 549 občanského zákoníku, které stanoví, že ručitel může věřiteli odepřít plnění, pokud věřitel zavinil, že jeho pohledávka

⁹³ § 548 odst. 3 občanského zákoníku

⁹⁴ § 323 odst. 3 obchodního zákoníku

nemůže být uspokojena dlužníkem. Takové ani obdobné ustanovení v obchodním zákoníku nenajdeme.

Z výše uvedeného by se mohlo na první pohled zdát, že výhodnost občanského zákoníku se vztahuje pouze směrem k ručiteli a nikoli již k dlužníkovi respektive spotřebiteli. To však není pravdivé, neboť pokud ručitel splnil věřiteli dluh, je oprávněn požadovat po dlužníkovi náhradu. Ručitel, který plnil věřiteli, se tedy stane dlužníkovým věřitelem. Z uvedeného plyne, že pokud se ručitel ubrání plnění věřiteli, ochrání tím i dlužníka, neboť nestane se nikdy jeho věřitelem. Uvedená teze je však relativní a platí pouze za předpokladu, že ručitel věřiteli jeho pohledávku splnil. Pokud totiž nedojde k uspokojení pohledávky věřitele ze strany ručitele, pak bude nadále existovat původní závazek dlužníka, tj. dlužník bude nadále povinen plnit, a to původnímu věřiteli.

11.3. Vznik ručení

Podle občanského zákoníku vzniká učení uzavřením dohody mezi věřitelem a ručitelem, která musí mít písemnou formu a jejímž obsahem musí být prohlášení ručitele, že uspokojí pohledávku věřitele za dlužníkem, pokud tak neučiní dlužník. Je-li tato dohoda platná, vznikne tak ručitelský závazek, zajišťující závazek hlavní, tedy závazek dlužníka (spotřebitele) splnit svůj dluh věřiteli.

Důsledkem akcesority ručitelského vztahu je také skutečnost, že ručitel se nemůže zavázat k plnění většího rozsahu nebo ke splnění za tíživějších podmínek než sám dlužník. Opačně to však možné je. Ručitel nemůže být tedy vůči věřiteli v horším postavení než dlužník. „Pro právní postavení ručitele je rozhodující právní stav zajišťovaného závazku v okamžiku vzniku ručení.⁹⁵ Po vzniku ručení nemůže být postavení ručitele zhoršeno právními úkony dlužníka (srov. např. uznání závazku – viz výše).

11.4. Práva a povinnosti z věřitelsko – ručitelského vztahu, tedy jeho obsah

Se vznikem ručitelského vztahu vznikají automaticky práva a povinnosti jeho účastníkům, věřiteli a ručiteli, případně také dlužníkovi samotnému (viz níže). Stejně jako v každém jiném závazkovém vztahu, tak i v tomto vztahu platí, že práva věřitele

⁹⁵ Švestka, J., Dvořák, J., Občanské právo hmotné, díl třetí: Závazkové právo, 5. vydání, Praha: ASPI, 2009, str. 123

odpovídají povinnostem ručitele a s povinnostmi věřitele korespondují práva ručitele, proto pokud budu níže řešit problematiku konkrétního práva či konkrétní povinnosti daného účastníka, nebudu již z důvodu nadbytečnosti řešit jejich protipóly u účastníka druhého.

Stranou ponechám také rozdíly ručení podle obchodního zákoníku, neboť jak jsem uzavřela výše, se k zajištění spotřebitelského úvěru bude aplikovat ručení podle práva občanského a případná komparace s právem obchodním se jeví jako nadbytečná.

„Základním právem věřitele je oprávnění požadovat na ručiteli plnění, nesplní-li ho dlužník, ačkoli byl k tomu věřitelem písemně vyzván“⁹⁶. Podmínkou vzniku nároku věřitele na plnění od ručitele je jeho písemná výzva dlužníkovi k zaplacení dluhu, nikoli však tzv. dobrodíní pořádku, což je dohoda mezi věřitelem a dlužníkem, podle které lze požadovat plnění závazku z ručení teprve po marném soudním vymáhání plnění po hlavním dlužníkovi.

Ručitel a dlužník nejsou věřiteli zavázáni solidárně, a to ani po řádné výzvě věřitele dlužníkovi. Ani soud nemůže v rozsudku, jímž ukládá povinnost zaplatit zároveň dlužníkovi i ručiteli vyslovit jejich solidaritu. Musí však uvést, že plněním jednoho z uvedených subjektů povinnost druhého z nich plnit zaniká.

Ručitel se však může placení věřiteli bránit, neboť mu zákon umožňuje uplatnit proti věřiteli všechny námitky, které by měl proti věřiteli sám dlužník. Nejčastěji se bude jednat o námitku promlčení. Pokud jde o promlčení, je na tomto místě vhodné připomenout, že promlčecí doba běží dlužníkovi a ručiteli samostatně, což judikoval i Nejvyšší soud⁹⁷. Možností ručitele odepřít plnění, zavinil-li věřitel, že jeho pohledávka nemůže být uspokojena dlužníkem, jsem se již zabývala výše.

Pokud ručitel požádá věřitele o sdělení výše jeho pohledávky za dlužníkem, je věřitel povinen tuto informaci ručiteli sdělit, a to bez zbytečného odkladu.

11.5. Zánik ručení a vztahy s ním související

Pokud ručitel věřiteli splnil jeho pohledávku za dlužníka, zaniká ručitelský závazek a vzniká ručiteli právo požadovat na dlužníkovi náhradu za plnění, které poskytl věřiteli. Aby ručitel mohl toto své právo efektivně uplatnit, vzniká spolu se

⁹⁶Švestka, J., Dvořák, J., Občanské právo hmotné, díl třetí: Závazkové právo, 5. vydání, Praha: ASPI, 2009, str. 123

⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.10.2000, sp. zn.: 30 Cdo 2507/99

zánikem ručení také povinnost věřitele zachovat ručiteli všechny právní prostředky, které bude potřebovat, aby mohl uplatnit svůj nárok po dlužníkovi a tyto na ručitele převést. Tato povinnost věřitele není v občanském zákoníku upravena výslovně, ale plyne z povahy ručitelského závazku. Pokud by věřitel tuto povinnost nesplnil, odpovídal by za újmu, která by ručiteli vznikla tím, že nezískal od dlužníka to, co za něj věřiteli poskytl.

Ručení, jakožto akcesorický závazek, zaniká také spolu se zánikem hlavního závazku. Na tomto místě lze tedy odkázat na způsoby zániku závazků upravené v ustanovení § 559 a následujících občanského zákoníku. Pokud však jde o smrt ručitele, zaniká ručení pouze tehdy, jestliže ručiteli za dobu jeho života nevznikla povinnost plnit věřiteli místo dlužníka.

Zvláštními případy, které nemohu opominout, jsou tzv. kumulativní novace, která je upravena v ustanovení § 516 občanského zákoníku, a tzv. privativní novace, kterou upravuje ustanovení § 570 a následujících občanského zákoníku, neboť mám za to, že k těmto bude docházet poměrně často, zejména pokud nebude schopen spotřebitel plnit na spotřebitelský úvěr způsobem dohodnutým a bude potřebovat oddálení splatnosti jednotlivých splátek či snížení jejich výše. Uvedené úkony se pak mohou promítnout i do vztahu vedlejšího, věřitelsko-ručitelského.

Kumulativní novace je dohoda subjektů právního vztahu o změně jeho obsahu tedy o změně jejich vzájemných práv a povinností, tj. např. změna splatnosti splátek či jejich výše. Původní právní vztah je tedy měněn co do jeho obsahu, avšak závazek jako takový nezaniká. Po uvedené změně se tedy stále jedná o jeden závazek se změněným obsahem. Kumulativní novaci výstižně analyzoval také Nejvyšší soud v právní větě⁹⁸ svého rozsudku ze dne 9.7.2009, sp. zn.: 23 Cdo 4035/2007.

Ustanovení § 516 odst. 3 občanského zákoníku stanoví, že v takovém případě zajištění závazku trvá i nadále, což v našem případě znamená, že ručitel stále ručí za

⁹⁸ „U změny v obsahu závazku dohodou stran (kumulativní novace) jde - na rozdíl od tzv. privativní novace, při níž dosavadní závazek zaniká a je nahrazen novým - o změnu obsahu závazku za trvání existujícího právního vztahu, spočívající v zániku určitých dosavadních vzájemných práv a povinností a v jejich nahrazení nově sjednanými, případně ve vzniku dalších práv a povinností vedle již existujících. Dosavadní závazkový vztah tedy nezaniká; právním důvodem změněného závazku je jak původní právní skutečnost, která způsobila jeho vznik, tak i dohoda stran o změně jeho obsahu. Změna obsahu závazku se zpravidla týká místa či způsobu plnění, splatnosti apod. Nové ujednání smluvních stran o termínu splatnosti znamená sice zánik povinnosti dlužníka splnit dluh tak, jak bylo původně ujednáno, nikoli však zánik jeho povinnosti plnit; mění se jen jednotlivá práva a povinnosti v existujícím právním vztahu. Je totiž třeba rozlišovat závazek ke konkrétnímu plnění (t. j. jednotlivé povinnosti) a celý závazkový právní vztah.“

splnění závazku dlužníkem věřiteli. Pokud však kumulativní novaci provedli věřitel s dlužníkem bez souhlasu ručitele, může tento namítat vše, jako kdyby ke změně závazku nedošlo. To je praktické zejména pokud si věřitel s dlužníkem odloží splatnost závazku či jeho jednotlivých splátek, aniž by s tím, ručitel souhlasil, na dobu, ve které by bez změny závazku byl již tento promlčen. Ručitel pak může s úspěchem, na rozdíl od dlužníka, namítnout promlčení a ubránit se tak splnění věřitelovy pohledávky.

V případě privativní novace se jedná o dohodu mezi věřitelem a dlužníkem, že dosavadní závazek zanikne a vznikne závazek nový, který je poté dlužník povinen splnit na místo závazku původního. Ustanovení § 572 odst. 1 občanského zákoníku pro takové případy stanoví, že: „Ručení a zástavní právo zajišťující závazek zaniklý zajišťují i závazek, který nahrazuje závazek původní. Jestliže však ručitel nebo osoby, vůči nimž mohou být uvedená práva uplatněna, neprojeví souhlas s tím, aby byl zajištěn nový závazek, trvá zajištění jen v rozsahu původního závazku a všechny námitky proti dosavadnímu závazku zůstávají zachovány.“, což není třeba dále více rozvádět, neboť zákonná dikce je jasná a přesná.

Závěr

Na závěr své diplomové práce bych ráda zauvažovala nad negativy a nedostatky, které podle mého názoru zákon o spotřebitelském úvěru obsahuje, a jaká rizika a nevýhody v sobě tedy skrývá.

Jak je již patrné z kapitoly zabývající se zajištěním spotřebitelského úvěru ručením, bylo by na místě stanovit právní předpis, který by byl k zákonu o spotřebitelském úvěru předpisem subsidiárním, z čehož by také automaticky plynulo, že zákon o spotřebitelském úvěru by byl vůči takovému právnímu předpisu předpisem speciálním. Tím by byla odstraněna možná nejistota a možné problémy zejména při sjednávání zajištění spotřebitelského úvěru jak ve vztahu k osobě poskytující zajištění (např. ručiteli), tak ke spotřebiteli samotnému, který by pak mohl s jistotou potencionálním ručitelům sdělit přesná pravidla, tedy jejich práva a povinnosti. Oni sami by si mohli po oslovení spotřebitelem s jistotou zvážit svoji budoucí roli a své postavení vůči věřiteli.

S ohledem na obsah kapitoly Ručení bych jako subsidiární právní předpis k zákonu o spotřebitelském úvěru zvolila občanský zákoník. Moje volba je odůvodněna zejména skutečností, že občanský zákoník, stejně jako zákon o spotřebitelském úvěru, více chrání slabší ze smluvních stran.

Sám občanský zákoník obsahuje několik ustanovení o spotřebitelských smlouvách, čímž zákonodárce podle mého názoru stanoví nejen zvláštní právní režim pro tam uvedené smlouvy, ale také naznačuje, že právní vztahy, jejichž účastníkem je spotřebitel, mají nejbližší k občanskému zákoníku. Je otázkou, zda by problematika spotřebitelských smluv upravená v občanském zákoníku, neměla být upravena v jiném, k občanskému zákoníku speciálním, zákoně. Obecně mám za to, že ano, avšak tuto otázku ponechám bez podrobnějšího zdůvodnění své odpovědi, neboť bych mohla vybočit z tématu této diplomové práce a nedržet se tak daného diplomového úkolu.

V případě subsidiárního použití obchodního zákoníku by se podle mého názoru prohlubovala disproporce mezi právy povinnostmi jednotlivých subjektů daného vztahu, které by se řídili zákonem o spotřebitelském úvěru, a těmi, na které zákon o spotřebitelském úvěru nepamatuje a které by se tudíž řídili normou subsidiární, tedy obchodním zákoníkem. Takový právní stav by podle mého názoru nebyl vhodný a

snižoval by obecně spotřebitelským právem požadovanou jistotu pro spotřebitele jako laika.

S ohledem na výše uvedené bych tedy *de lege ferenda* navrhovala, aby zákonodárce do zákona o spotřebitelském úvěru včlenil ustanovení § 22a či odstavec 6 do ustanovení § 22, a to tohoto znění: „Nelze-li právní vztahy či otázky z nich plynoucí řešit podle ustanovení tohoto zákona, použijí se na jejich řešení předpisy práva občanského.“

Druhý nedostatek zákona o spotřebitelském úvěru, který mě v průběhu zpracovávání této diplomové práce překvapil, plyne z jeho ustanovení § 6 odst. 1, které vyžaduje pro smlouvu, v níž se sjednává spotřebitelský úvěr písemnou formu (věta první) a v zápětí výslovně uvádí, že nedostatek písemné formy nemá za následek neplatnost smlouvy (věta druhá). Uvedené samo o sobě by nebylo až takovým problémem, pokud by však zákon v dalším ustanovení obsahoval jaký je tedy následek nedodržení písemné formy. Jelikož takové ustanovení v zákoně absentuje, mám za to, že to nepřispívá k řádné ochraně spotřebitele a požadované právní jistotě. Příkladem řešení této problematiky by mohl být zákoník práce⁹⁹. Byla-li by tedy porušena forma smlouvy, kterou zákon stanoví, tedy písemná forma, byl by úkon neplatný, pokud by smluvní strany tuto vadu dodatečně neodstranili, tedy neuzavřely smlouvu písemně či alespoň dvoustranným právním úkonem nekonstatovaly, že byla taková smlouva uzavřena a jaký je její obsah.

Za třetí nedostatek zákona považuji přílišnou složitost ve vymezení rozsahu předmluvních informací podle ustanovení § 5. Ten říká, že věřitel poskytne spotřebiteli informace uvedené v příloze č. 2 k tomuto zákonu. Jiné než tyto informace musí být poskytnuty na samostatném dokumentu. Zároveň však podle § 5 odst. 2 poskytne-li věřitel informace na formuláři uvedeném v příloze č. 6, má se za to, že splnil svou informační povinnost. Podle mého názoru by se měla vyloučit možnost dvojího způsobu poskytnutí předmluvních informací, přičemž zákon by měl stanovit obligatorní použití formuláře. Pro spotřebitele je tento způsob prezentování úvěru přehlednější a jednodušejí porovnatelný s údaji jiných poskytovatelů. Věřitel pak pouze do formuláře doplní požadované údaje o svých nabízených produktech a svoji informační povinnost splní předáním tohoto dokumentu.

⁹⁹ Ustanovení § 20 odst. 1 zákona č. 262/2006, zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů.

Příslušné ustanovení zákona by pak konzumovalo současné dva odstavce a mohlo by znít: Věřitel poskytne spotřebiteli v listinné podobě nebo na jiném trvalém nosiči dat informace na formuláři uvedené v příloze č....tohoto zákona. Učiní tak s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, nebo před tím, než spotřebitel učiní závazný návrh na uzavření takové smlouvy. Všechny informace musí být stejně výrazné. Poskytnutím informací na jiném než předepsaném formuláři se má za to, že věřitel svoji informační povinnost nesplnil“.

Jak jsem již uváděla v úvodu této diplomové práce, ohledně zákona o spotřebitelském úvěru bude možné vést větší a hlubší polemiku až od jeho účinnosti uplyne delší doba a jeho jednotlivými ustanoveními se budou zabývat jak obecné soudy, tak Ústavní soud. Sama budu se zájmem sledovat průběh těchto řízení, neboť vzhledem ke krátké účinnosti tohoto zákona jsem mohla pouze odhadovat jeho případné nedostatky a negativa, a bude pro mě zcela jistě zajímavé sledovat, jestli jsem svůj odhad měla alespoň částečně správný a jaké další případné nástrahy v sobě zákon skrývá a jejichž existenci jsem prozatím nepředpokládala.

Použitá literatura

Učebnice a komentáře:

Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

Dědič, .J. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. Díl IV. Praha: Polygon, 2002

Dohnal, J.: Spotřebitelský úvěr. Praha: Leges, 2011

Giese, E., Dušek, P., Payne-Koubová, J., Dietschová, L. Zajištění závazků v České republice. 2. Vydání. Praha: C. H. Beck., 2003

Pelikánová, I. Obligační právo. Obligační právo-komparativní rozbor. 4. Díl. Praha: ASPI, 2009

Plíva, S. Obchodní závazkové vztahy. Praha: ASPI, a. s., 2006

Plíva, S., Elek, Š., Liška, P., Marek., K. Bankovní obchody. Praha: ASPI, 2009

Raban, P. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 5. doplněné vydání. Praha: Eurounion Praha s.r.o., 2007

Selucká, M. Ochrana spotřebitele v soukromém právu. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2008

Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. a kol. Obchodní zákoník. Komentář. 13. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010

Švestka, J., Dvořák, J., Občanské právo hmotné, díl třetí: Závazkové právo, 5. vydání, Praha: ASPI, 2009

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. §1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník II. §460 až 880. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Tichý, L., Arnold, R., Zemánek, J., Král, R., Dumbrovský, T. Evropské právo. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011

Wachtlová, L., Slanina, J. Zákon o spotřebitelském úvěru. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011

Odborné časopisecké prameny:

Právní rozhledy

Soudní judikatura

Jurisprudence

Právní předpisy:

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 408/2010 Sb., o finančním zajištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 634/1992, Sb, o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 145/2010 Sb., o smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 256/2004 Sb, o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 262/2006, zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

Další zdroje:

Databáze rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího správního soudu, <http://www.nssoud.cz>

Databáze rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu, <http://www.nsoud.cz>

System ASPI, automatizovaný systém právních informací

Resumé

Ve své diplomové práci jsem se zabývala, jak je již patrné z jejího názvu, institutem spotřebitelského úvěru a jeho zajištění ručením. Východiskem mi byla nová právní úprava, neboť zákon o spotřebitelském úvěru nabyl účinnosti ke dni 1.1.2011.

Cílem této diplomové práce je seznámit jejího čtenáře s touto právní úpravou spotřebitelského úvěru, poukázat na její nedostatky, a uvést ji ve spojitosti s pro ni typickým zajišťovacím institutem, ručením, čímž by měl čtenář získat celistvý a jasný přehled dané problematiky.

Diplomová práce je členěna do devíti kapitol. V první z nich je popsán smluvní vztah, který je smlouvě o spotřebitelském úvěru spolu se smlouvou o půjčce nejbližší, a to smlouva o úvěru. Jsou vysvětleny podstatné náležitosti vzniku úvěrové smlouvy, její porovnání právě se smlouvou o půjčce podle občanského zákoníku, dále její obsah a zánik.

V následující kapitole popisují historii samotného spotřebitelského úvěru, a to jak na území tuzemském, tak evropském. Důraz je kladen na vývoj směrnic Evropských společenství a posléze Evropské unie, neboť tato oblast je pro spotřebitelské úvěry klíčové.

Dále se zabývám popisem základních pojmů obsažených v zákonu o spotřebitelském úvěru, kterými jsou spotřebitel, věřitel, zprostředkovatel a roční procentní sazba nákladů. Výklad těchto pojmů jsem zařadila před vymezení věcné působnosti zákona o spotřebitelském úvěru, neboť v této kapitole již s nimi pracuji a podle mého názoru by právní úprava měla být v tomto smyslu také upravena systematičtěji.

Následující kapitola je věnována úpravě informační povinnosti zprostředkovatele a rozsahu informací uváděných v reklamě, neboť právě tyto dva způsoby považuji za první kontakt spotřebitele s daným typem spotřebitelského úvěru.

Šestá kapitola je neobsáhlejší z důvodu vymezení povinností věřitele, který je na základě zákonné úpravy zatížen oproti spotřebiteli téměř až v rozporu s rovností smluvních stran. Zahrnuje rozsah poskytnutí předmluvních informací, dále informace nutné uvést ve smlouvě. Další z povinností je posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Za nedodržení každé z těchto povinností hrozí věřiteli pokuta až do výše 5.000.000,-Kč,

neboť se dopustí jednoho či více ze správních deliktů vymezených v posledních ustanoveních zákona o spotřebitelském úvěru. Podrobnějšímu výkladu této problematiky je věnována osmá kapitola této diplomové práce.

Po vymezení povinností věřitele jsem se zabývala možnostmi ukončení smluvního vztahu. Zákon o spotřebitelském úvěru zmiňuje tři způsoby, kterými jsou odstoupení od smlouvy, její výpověď a předčasné splacení.

Poslední část své diplomové práce věnovala zajištění spotřebitelského ručení. Podstatnými body této části je uvedení důvodů, proč jsem si vybrala právě tento zajišťovací institut, jakým právním předpisem se bude tento zajišťovací vztah řídit a úpravě ručení samotného, tedy jeho vznikem, obsahem a zánikem.

V této diplomové práci jsem kombinovala různé metody zpracování dané problematiky, neboť vzhledem ke krátké době účinnosti zákona o spotřebitelském úvěru a v důsledku toho zatímní absenci judikatury, nelze, vyjma poukázání na nedostatky této právní úpravy, ať již v textu nebo v závěru diplomové práce, toto téma zatím pojmout jiným způsobem.

Ohledně zákona o spotřebitelském úvěru bude možné vést větší a hlubší polemiku až od jeho účinnosti uplyne delší doba a jeho jednotlivými ustanoveními se budou zabývat jak obecné soudy, tak Ústavní soud.

Summary

The Consumer Loan Contract and its Securing by Suretyship

As is self-evident from the title of the thesis, the subject matter of the thesis is the analysis of the concept of consumer credit and the securing thereof through suretyship. The starting point of the thesis was the newly-adopted Consumer Credit Act, which came into force on 1 January 2012.

The aim of this thesis is to acquaint its readers with the relevant legislation, point out its shortcomings, and analyse the concept of suretyship as the most typical instrument used to secure consumer credit obligations, thus giving the reader a full picture of these legal concepts.

The thesis is divided into nine chapters. The first chapter describes a contractual relationship under the credit contract, which is governed by legal regulations similar to those governing a consumer credit contract or a loan contract. This chapter analyses the essential terms of a credit contract, its origination and termination. Also analysed are the differences between a credit contract and a loan contract under the Civil Code.

The second chapter describes the history of the consumer credit concept, in both domestic and European contexts. Particular emphasis is given to the individual directives of the European Community, currently the European Union, since they are of key significance to consumer credit regulation.

The following chapter describes key concepts introduced by the Consumer Credit Act, namely the consumer, the creditor, the intermediary and the annual percentage rate, and the fourth chapter deals with the material scope of the Consumer Credit Act, in which such terms are used. In my opinion, the legislation should be amended to this effect more systematic.

The fifth chapter describes the intermediary's information obligations, and the scope of information provided in public advertisements, as I consider these two information channels to be the typical first contact of a consumer of this type of credit.

The sixth chapter is the most comprehensive chapter, since it deals with the obligations imposed on the creditor, who by virtue of the relevant legal regulations is obliged to fulfil obligations that are more onerous than those imposed on the consumer.

It can be argued that this imbalance is contrary to the principle of contractual equality between the parties. These obligations include the creditor's obligation to provide certain information prior to the conclusion of the contract, while other information needs to be provided in the contract. Another duty of the creditor is to assess the creditworthiness of a consumer. Non-compliance with these obligations may be sanctioned with a penalty of CZK 5,000,000, since such non-compliance may trigger the closing provisions of the Consumer Credit Act defining administrative offences. A detailed analysis of these issues is contained in chapter eight of this thesis.

Following my analysis of the creditor's obligations, I have analysed the possibility of terminating the contractual relationship. The Consumer Credit Act explicitly sets out three ways in which the contract can be terminated, namely rescission, withdrawal and early payment.

The final part of the thesis deals with the securing of consumer credit obligations through suretyship. In particular, I explain why I have chosen to discuss this security instrument, the law by which it is regulated and the way in which it is regulated, namely its origination, content and termination.

Considering the short time since the date of effectiveness of the new Consumer Credit Act, I handled the individual concepts in my thesis in a somewhat descriptive and some else manner. With this in mind and taking the absence of relevant case law into account, there was in fact no other way of handling the concept of consumer credit, apart from highlighting the shortcomings of the legal regulation.

A deeper and more detailed analysis of the regulations contained in the Consumer Credit Act cannot be carried out until the relevant legislation has been in force for a longer period of time and the individual provisions thereof have been tested by Czech courts, including the Constitutional Court.

Klíčová slova

Spotřebitel – consumer

Spotřebitelský úvěr – consumer credit

Ručení - suretyship